

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2012 - 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Markéta Ferbrová

**Odborná příprava žadatelů o pěstounskou péči či
osvojení**

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Martina Karkošová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2012 - 2013

BACHELOR THESIS

Markéta Ferbrová

Training of applicants for foster care or adoption

Prague 2013

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Martina Karkošová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 29. 3. 2013

.....

Markéta Ferbrová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat mým spolupracovnicím ze Střediska náhradní rodinné péče, o. s., které pro mě byly při psaní mé bakalářské práce velkou oporou a vstřícně mi vždy pomáhaly s dohledáváním potřebných informací. Zvláště pak děkuji paní ředitelce PhDr. Věduně Bubleové za její cenné rady a sdílení svých dlouholetých zkušeností. Mé další díky patří pracovnícím Rodinného centra Zdeňka Matějčka, které mi umožnily účast na odborných přípravách žadatelů o náhradní rodinnou péči a bez kterých bych nemohla dokončit empirickou část této práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tématem odborných příprav pro žadatele o náhradní rodinnou péči. V teoretické části autorka popisuje základní pojmy, proces zprostředkování náhradní rodinné péče, jednotlivé fáze odborných příprav, zahraniční postupy a jednu z organizací, která přípravy realizuje. Empirická část je tvořena z dotazníkového šetření a rozhovoru s lektorkou příprav. Cílem empirické části je zjištění míry spokojenosti žadatelů s přípravnými kurzy.

Klíčové pojmy

Biologický rodič, dotazníková šetření, náhradní rodinná péče, odborné přípravy, osvojení, pěstounská péče, rozhovor, sociálně-právní ochrana, ústavní péče, žadatel.

Annotation

The bachelor thesis focuses on the professional preparation of applicants for foster care. In the theoretical part of the thesis, the author describes the basic concepts and processes of arranging foster care, the individual phases of specialized preparation and international procedures and one of the organizations involved. The empirical segment is based on a questionnaire survey and interview with the preparing instructor. The goal of the empirical portion is to discover applicants' satisfaction with the preparatory courses.

Key words

Adoption, alternative family care, biological parent, foster care, interviews, institutional care, questionnaires, social and legal protection, the applicant, training.

OBSAH

ÚVOD	8
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
1.1 Nejčastěji užívané pojmy	10
1.2 Formy náhradní rodinné péče	12
2 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	17
2.1 Podání žádosti	17
2.2 Období čekání	18
2.3 Vhodní žadatelé pro dané dítě	19
2.4 Převzetí dítěte do péče	20
3 ODBORNÁ PŘÍPRAVA BUDOUCÍCH NÁHRADNÍCH RODIČŮ	21
3.1 Základní principy příprav	21
3.2 Jednotlivé fáze příprav	22
3.3 Doporučený diagnostický postup při posuzování žadatelů.....	23
3.4 Legislativní úprava	24
4 ODBORNÉ PŘÍPRAVY ŽADATELŮ O NÁHRADNÍ RODINNOU PÉČI V ZAHRANIČÍ	26
4.1 Slovensko	26
4.2 Velká Británie	27
5 PŘÍPRAVNÉ KURZY NA ÚZEMÍ MĚSTA PRAHY	29
5.1 Odborné přípravy Dětského centra Paprsek.....	30
5.1.1 Závěrečný kurz.....	31
5.1.2 Psychologické testové vyšetření a kurz první pomoci.....	37
6 EMPIRICKÁ ČÁST	39
6.1 Cíle, metody a stanovení hypotéz výzkumu.....	39
6.2 Charakteristika výzkumného souboru	41
6.3 Interpretace získaných dat	44
6.4 Rozhovor s lektorkou přípravného kurzu	58
6.5 Shrnutí výsledků z empirického šetření	63

ZÁVĚR.....	65
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	66
SEZNAM GRAFŮ a TABULEK.....	69
SEZNAM PŘÍLOH	71

ÚVOD

Téma bakalářské práce bylo zvoleno na základě současného dění dotýkajícího se dané problematiky. Termín náhradní rodinná péče byl v posledních měsících předmětem diskuzí nejen odborníků ale i široké veřejnosti. Důvodem tomu byla navrhovaná novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která i přes vetování prezidenta nakonec byla poslaneckou sněmovnou schválena. Novela přináší mnoho změn mimo jiné i v oblasti příprav na náhradní rodinnou péči. Otvírá tak novou etapu pro děti vyrůstající mimo vlastní rodinu, která by měla být víc než kdy dřív zaměřena především na včasné nalezení vhodného rodinného prostředí a omezování ústavní péče v co největší míře. Změny v nastavení systému by měly přinést nové zájemce o náhradní rodinnou péči a navýšit tak potřebu přípravných kurzů.

Další z podnětů pro volbu tématu tohoto zaměření byl autorčin již několikaletý zájem o institut náhradní rodinné péče. S dětmi vyrůstajícími mimo biologickou rodinu se setkávala v průběhu odborných praxí v rámci studia na Vyšší odborné škole sociálně právní, kde měla možnost jako praktikantka působit v dětských centrech, městských úřadech nebo různých neziskových organizacích se zaměřením na náhradní rodinnou péči. Díky aktivnímu přístupu vedení školy měla také možnost zúčastnit se zahraniční stáže ve městě Leeds, kde se seznámila se systémem péče o ohrožené děti v Anglii.

V současné době je autorka jedním ze zaměstnanců Střediska náhradní rodinné péče, kde má možnost setkávat se s odborníky, jinými organizacemi zainteresovanými do této sféry ale i samotnými náhradními rodinami.

Cílem této práce je zmapování současného postupu při procesu zprostředkování žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči v České republice a nastínění metod používaných v zahraničí. Autorka má v úmyslu zaměřit se na jednu z organizací realizující odbornou přípravu žadatelů o náhradní rodinnou péči v České republice a podrobněji popsat její metody, postupy a také zjistit zpětnou vazbu od jednotlivých účastníků kurzu. Pro zajištění objektivních a nejpřesnějších dat se sama autorka zúčastní přípravných kurzů pořádaných danou organizací.

V neposlední řadě je za cíl práce kladena informovanost veřejnosti o nových změnách uvedených v novele zákona o sociálně právní ochraně dětí, ať už případných zájemců či jen zainteresovaných laiků.

První kapitola bude zaměřena na objasnění základních pojmů zvoleného tématu. Stručně zde budou vysvětleny jednotlivé formy náhradní rodinné péče, jejich rozdíly, práva, povinnosti a také nejčastěji používané výrazy v této oblasti.

Druhá kapitola rozebere jednotlivé kroky, které žadatel musí při procesu zprostředkování náhradní rodinné péče podstoupit. Následující kapitola se bude zabývat přímo přípravnými kurzy, jejich doporučenými metodami, principy a cíly, které stanovilo Ministerstvo práce a sociálních věcí a v neposlední řadě tato kapitola nastíní zákonnou úpravu náhradního rodičovství. Další, čtvrtá kapitola nahlédne do systémů náhradní rodinné péče v zahraničí, konkrétně do Velké Británie a na Slovensko. Přípravný kurz pořádaný Rodinným centrem Zdeňka Matějčka bude rozepsán v kapitole číslo čtyři. Ve spolupráci s pracovníky tohoto centra bude vypracován popis zařízení, profesní složení, zaměření organizace a v neposlední řadě shrnutí postupů a obsahu přípravných kurzů. Poslední kapitola bude věnována výzkumnému šetření zaměřeného na žadatele, kteří absolvovali odbornou přípravu na náhradní rodičovství právě v Rodinném centru Zdeňka Matějčka. jedné z českých organizací poskytující přípravné kurzy žadatelům o náhradní rodinnou péči. Bude se jednat o Rodinné centrum Zdeňka Matějčka v Praze.

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Pro obecné seznámení se s tematikou bakalářské práce je třeba nejprve vymezit základní pojmy, které pomohou lépe se zorientovat v dané problematice. Autorka tak chce vytvořit stručný přehled nejčastěji používaných výrazů, které široké veřejnosti nemusí být zcela jasné.

1.1 NEJČASTĚJI UŽÍVANÉ POJMY

Jako první je vhodné vysvětlit, co vůbec znamená termín „náhradní výchova“, pod který spadá mimo jiné i osvojení a pěstounská péče. Přestože je v zájmu každého dítěte vyrůstat v klidném a láskyplném prostředí své vlastní rodiny, ne vždy se to podaří vyplnit. Děti, jejichž rodiče nemohou, nechtějí nebo neumějí tento zájem uskutečnit, tak potřebují pomoci nalézt optimální řešení v podobě náhradní výchovy. Jak uvádí Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (2009, s. 1), pod náhradní výchovu spadá jak ústavní výchova, tak náhradní rodinná výchova. Náhradní rodinná výchova je buďto osvojení, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství nebo svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče. Náhradní rodinná výchova by měla být častěji využívána než výchova ústavní, protože jak vyplývá ze zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, péče rodinná je vždy upřednostňována před péčí ústavní. V praxi častěji užívaným synonymem pro pojem náhradní rodinná výchova je náhradní rodinná péče. „Náhradní rodinná péče je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče“ (Matějček, 1999, s. 31). Více používán je termín náhradní rodinná péče, přesto však se nejedná o jednoznačný názor, spíše jde o téma, které dělí odbornou veřejnost na dva protichůdné tábory. Těmito a dalšími dilematy se v jedné ze svých knih zabývá Škoviera (2007, s. 23): „*Výchova? To je ideologický a dnes už i překonaný pojem. Cítíme z něj manipulaci. Dítě přece nejlépe ví, co potřebuje.*“, „*Pečovat, to je málo. Péče může mít (na rozdíl od výchovy) neosobní, pouze obslužný charakter. Bez výchovy není člověk člověkem*“. Podobný rozruch vzbuzuje i užití slova „náhradní“. Jak upozorňuje Matějček (1994, s. 21) spolu s mnohými dalšími odborníky na danou problematiku, výraz „náhradní“ většině lidí asociuje něco nepravého, nahrazujícího to opravdové a nezní tak příliš pozitivně, což je ale v tomto případě pouhý klam, protože ujmout se role náhradního rodiče

je bezesporu obdivuhodné rozhodnutí. A především pro dítě není rozhodující, zda ten člověk, který si s ním hraje, krmí ho a koupe, je jeho pokrevním rodičem či nikoliv, pro něj je podstatné, že právě tahle osoba mu je na blízku a má ho ráda.

Jako další, v této oblasti hojně užívaný, je termín žadatel. Pojem žadatel je vysvětlen v paragrafu 20 – 21 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, jako fyzická osoba zájímající se o osvojení nebo přijetí dítěte do pěstounské péče, která podá žádost u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa svého trvalého bydliště. Obecní úřad poté žádost posuzuje, přičemž má za určitých podmínek i právo na její zamítnutí. V odborných kruzích se však vyskytuje nesouhlas s užíváním tohoto termínu pro označení lidí, kteří se rozhodli vzít si dítě do jedné z forem náhradní rodinné péče. Objevují se návrhy na jiné označení, jako je tomu například i v případě občanského sdružení Amalthea a jeho pracovníků. Černá a Svoboda (2011, s. 16) tento názor rozepisují ve své metodice přípravy k pěstounství, kde uvádějí, že současně užívaný termín „žadatel“ není adekvátní, protože náhradní rodič by měl nabízet dítěti místo v jeho rodině a ne o dané dítě žádat, jakoby tím měla být uspokojena především jeho určitá potřeba. Jako adekvátní řešení shledávají nahradit stávající termín pojmem „zájemce“.

V souvislosti se schválením novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, se v oblasti náhradní rodinné výchovy objevují dva zcela nové pojmy, a to sice pojem osoba pečující a osoba v evidenci. V zákoně jsou tyto pojmy vysvětleny takto: *„Pro účely tohoto zákona se rozumí osobou pečující o dítě (dále jen „osoba pečující“) jiná fyzická osoba odpovědná za výchovu dítěte,*

- 1. která je pěstounem,*
- 2. která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte,*
- 3. které je před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče rozhodnutím soudu nebo orgánu sociálně-právní ochrany dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání takové péče,*
- 4. která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje, nebo*
- 5. která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem,*

osobou v evidenci fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu“ (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 4a).

1.2 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Rodina je primární skupina, která přímo ovlivňuje vývoj dítěte v ní vyrůstající. Prostředí, v němž dítě žije, má velký vliv na jeho osobní vývoj a postoj k životu. Prostřednictvím rodiny si dítě utváří svůj první pohled na svět a život kolem něj. Rodinné prostředí je pro dítě velice důležité pro tvorbu pozitivních vztahů a vazeb k blízkým osobám a především získání důvěry v okolí. Dítě je z počátku jakýsi nepopsaný list, k jehož vyplnění přispívá právě působení blízkého okolí. Vágnerová tento jev popisuje takto: *„Jednotliví členové rodiny a vztahy mezi nimi slouží jako model, který dítěti ukazuje, jak funguje lidské společenství. Dítě chování těchto lidí napodobuje, eventuálně se s nimi ztotožňuje. Osvojí si zde určitý způsob interpretace různých sociálních signálů a takové vzorce chování, které se zde ukázaly jako účelné nebo jsou rodiči vyžadovány“* (2012, s. 19). Proto je tedy velmi důležité, aby i dítě, které nemělo nejvydařenější start do života a z nějakého důvodu nemůže ve své biologické rodině zůstat, mohlo nalézt pozitivní vztahy v rodině náhradní.

V České republice můžeme systém náhradní rodinné péče rozdělit do tří skupin, a sice osvojení, pěstounská péče a další formy náhradní rodinné péče. Tyto jednotlivé formy se od sebe liší právními úpravami i rozsahem péče a zodpovědnosti. Před tím, než se dítě umístí do jedné z forem náhradní rodinné péče, je třeba zjistit podrobně veškeré dostupné informace o rodinné situaci dítěte a zvolit tak pro něj nejadekvátnější možné řešení.

Osvojení

Osvojení neboli adopce se právně, psychologicky i ze společenského hlediska nejvíce podobá přirozenému biologickému rodičovství. Mezi osvojitelem a osvojencem vzniká příbuzenský vztah, kdy se osvojitel stává zákonným zástupcem dítěte, přebírá rodičovskou zodpovědnost vůči svěřenému dítěti a biologickému rodiči tato zodpovědnost zaniká. Veškeré vztahy a kontakty s biologickou rodinou dítěte jsou z pravidla přerušeny. Právní rámec adopce je upraven v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. O osvojení dítěte rozhoduje vždy příslušný soud podle místa trvalého bydliště dítěte, kam osvojitelé podali návrh na osvojení.

Osvojitelem může být jednotlivec, manželský pár i jen jeden z manželů, ovšem se souhlasem druhého manžela. Jeden ze základních požadavků pro osvojení je, že dané dítě musí být právně volné, což znamená, že jeho biologický rodič dal souhlas k jeho osvojení. Za určitých okolností může soud rozhodnout, že souhlasu biologického rodiče není třeba. Je to v případě, že rodiče neprojevili žádný zájem o dítě po dobu dvou měsíců od jeho narození, nebo po dobu šesti měsíců jeho pobytu v ústavním zařízení, kdy se jedná o neprojevení opravdového zájmu.

„Dítě může být osvojeno v následujících případech:

- *rodiče dítěte k osvojení přivolili před orgánem sociálně-právní ochrany,*
- *rodiče dítěte zemřeli nebo nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti,*
- *soud svým rozhodnutím potvrdil u rodičů dítěte opravdový nezájem,*
- *dítě získalo státu nalezence“* (SOS Dětské vesničky, 2010, s. 7).

Pokud se jedná o situaci, kdy k osvojení dal souhlas biologický rodič, může své rozhodnutí vzít zpět nejpozději do doby, kdy bude dítě na základě rozhodnutí orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřeno do péče budoucích osvojitelů. O předadopční péči rozhoduje obecný úřad obce s rozšířenou působností na základě rozhodnutí soudu nebo rodiče dítěte, které bylo umístěno v ústavním zařízení. Předadopční péče vždy předchází samotnému osvojení, kdy jde o jakési zkušební období, po které se osvojitelé musí o dítě starat na vlastní náklady, přestože jim ještě nebylo právně svěřeno do osvojení. Biologický rodič má také možnost dát souhlas s osvojením v podobě tzv. blanketového souhlasu, který je možný po uplynutí šesti týdnů od porodu a musí být osobně, písemně udělen před soudem nebo orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Osvojit lze jen nezletilé dítě, tedy do osmnáctého roku života.

Jak lze nalézt v brožurce SOS Dětských vesniček (2010, s. 7) po osvojení je dítěti změněno příjmení na stejné, jako mají osvojitelé, ti jsou zapsáni do rodného listu dítěte jako jeho rodiče. Na rozdíl od pěstounské péče či poručnictví, adoptivní rodiny nemají nárok na žádné zvláštní dávky, náleží jim případně pouze běžné dávky určené pro rodiny s dětmi. Avšak v rámci služeb neziskového sektoru existuje několik organizací poskytující poradenství, setkávání adoptivních rodin nebo jiné podpůrné činnosti. Na tyto organizace je tedy možné se obrátit například v případě výchovných problémů s přijatými dětmi nebo v rámci tématu podpory identity dítěte a jiných oblastí.

V České republice rozlišujeme tři typy osvojení. Matějček et al. znázornil formy náhradní rodinné péče pomocí přehledného obrázku, kde je osvojení děleno na zrušitelné (první stupeň), nezrušitelné (druhý stupeň) a mezinárodní.

Zrušitelné, někdy také označováno jako prosté, je osvojení, které je možné v budoucnu na základě rozhodnutí soudu zrušit, a sice na návrh osvojeence nebo osvojitele ale jen ze závažných důvodů.

Nezrušitelné osvojení znamená, že soud pravomocně rozhodl a tento právní akt již nelze zrušit. Znamená to tedy, že práva a povinnosti osvojitelů (rodičů) k osvojiteli (dítěti) a naopak jsou trvalá. Veškeré právní vazby dítěte s biologickou rodinou jsou tímto zprerhány. Vzhledem k závažnosti a především nevratnosti tohoto rozhodnutí lze nezrušitelně osvojit pouze dítě starší jednoho roku.

K mezinárodnímu osvojení se přistupuje v případě, kdy se pro dané dítě nenašla vhodná adoptivní rodina v zemi jeho původu. Tato forma náhradní rodinné péče musí proběhnout v souladu s Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která vstoupila v platnost na území České republiky dne 1. 6. 2000 a společně se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, tak umožňuje osvojení dětí do a ze zahraničí.

Pěstounská péče

„Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali“ (Matějček et al., 2002, s. 16). Hlavním kritériem pro volbu formy náhradní rodinné péče je vždy zájem dítěte, jinak tomu tedy není ani u pěstounské péče. Žádosti o svěřeni dítěte do pěstounské péče může být vyhověno jak fyzické osobě, tak i manželskému páru. Gabriel a Novák (2008, s. 46-54) rozebírají zjevné rozdíly mezi adopcí a pěstounskou péčí, které jsou znatelné především v právech a povinnostech vůči přijatému dítěti. U pěstounské péče má náhradní rodič jen omezená práva a rozhoduje pouze o běžných každodenních záležitostech, kdežto v závažných rozhodnutích musí žádat o souhlas zákonného zástupce dítěte (biologického rodiče).

V naší zemi dosud nejčastěji využívaná pěstounská péče je tzv. „klasická“ pěstounská péče, tedy dlouhodobá. K tomuto typu pěstounské péče dochází v situacích, kdy zájem biologických rodičů stále trvá, nesouhlasí s osvojením, ale přesto nemohou, nechtějí nebo se neumějí o své dítě postarat do té míry, aby mohlo žít s nimi v jedné domácnosti. V takovém případě je dlouhodobá pěstounská péče ideálním řešením a zároveň prevencí před umístěním dítěte v ústavním zařízení.

Dalším typem pěstounské péče je tzv. pěstounská péče na přechodnou dobu (někdy označována také jako profesionální pěstounská péče). Přestože byla v platnost

uvedena novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, již 1. 6. 2006, není zatím v České republice příliš využívána. Jedná se o péči, která by měla být poskytována dětem, jejichž rodiče se o ně nemohou z nějakého důvodu po určitou přechodnou dobu postarat. Může se například jednat o dlouhodobější hospitalizaci v nemocnici, na psychiatrickém oddělení nebo také o nástup výkonu trestu. Pěstounská péče na přechodnou dobu by také měla být upřednostňována před péčí ústavní jako dočasné řešení, než se nalezne pro dítě možnost náhradní rodinné péče dlouhodobého charakteru.

Poručenská péče

Bubleová et al. (2007, s. 77-78) popisují poručníka jako osobu, která vychovává, zastupuje nezletilé dítě a spravuje jeho majetek v případě, kdy došlo k úmrtí rodičů, zbavení rodičovské zodpovědnosti, pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti nebo neúplné způsobilosti k právním úkonům. Poručníkem se stanovuje přednostně osoba doporučená přímo rodiči dítěte, ovšem vždy se zřetelem nejlepšího zájmu dítěte. Pokud rodiče sami žádného poručníka nenavrhnou, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných nebo osob dítěti blízkých, v poslední řadě jinou fyzickou osobu. Do doby než je soudem stanoven poručník, plní naléhavé úkony v zájmu dítěte a jeho zastoupení orgán sociálně-právní ochrany. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte, nemá k němu však vyživovací povinnost. Na řádné plnění funkce poručníka je soudně dohlíženo. Je zde uložena povinnost podávat soudu pravidelné zprávy o osobě poručence a o správě jeho majetku. Na druhé straně, pokud poručník osobně vykonává péči o dítě, vzniká mu nárok na totéž hmotné zabezpečení, jako je tomu u pěstounské péče a pokud to vyžaduje situace, tak i na další dávky určené rodinám s dětmi. Zproštění poručenství je možné na návrh poručníka nebo ho také může soud odvolat, jestliže se prokáže porušování jeho povinností.

Opatrovnictví

Opatrovnictví označuje Matějček et al. (2002, s. 18) jako další pojem objevující se v oblasti náhradní rodinné péče. Opatrovník se nestává zákonným zástupcem dítěte, má pouze určitá rodičovská práva vůči danému dítěti, jejichž rozsah je uveden v soudním rozhodnutí. Tato forma náhradní rodinné péče se ustanovuje například při řízení o osvojení.

Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Bubleová et al. (2007, s. 65) vymezují tento pojem takto: „*Podle ustanovení § 45 zákona o rodině může soud, vyžaduje-li to zájem dítěte, rozhodnout o jeho svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče, poskytuje-li tato osoba záruku řádné výchovy a se svěřením souhlasí*“. Soud obvykle upřednostňuje příbuzné či osoby dítěti blízké. Nejčastěji jsou tímto úkolem pověřeni prarodiče, kteří mají s dítětem vytvořený vztah a znají jeho zvyklosti. Přestože se tato volba zda být ideálním řešením, je zde několik rizik, které této formě náhradní rodinné péče hrozí. Jako jedno z rizik uvádí Matějček přílišnou lásku a shovívavost, kdy se prarodiče snaží dítěti „vynahradit“ selhání jejich rodičů (1999, s. 50-52). Jinou možnou komplikací může být častá konzervativnost starších lidí, kteří si jen neradi nechávají zasahovat do soukromí a jen zřídka se sami obrátí na odborníky s prosbou o pomoc. Výchova dítěte prarodiči je v neposlední řadě také zkomplikována úpravou, kterou přináší novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, která platí od 1. 1. 2013. Nové úpravy v zákoně totiž přinášejí jisté omezení hmotného zabezpečení výchovy dětí jejich prarodiči. Odměna pěstouna náleží pečující osobě, která je prarodičem dítěte, „pouze v případech hodných zvláštního zřetele, zejména s ohledem na sociální a majetkové poměry a s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte“ (Macela, 2012, s. 53).

Hostitelská péče

Přestože je v dnešní době již kladen důraz na upřednostňování náhradní rodinné péče před péčí ústavní, nastávají i situace, kdy dítě vyrůstá v dětském domově. Jedná se zpravidla o děti, které nejsou právně volné k osvojení a nenašli se pro ně vhodné pěstouni, zdravotně znevýhodněné děti, sourozenecké skupiny nebo starší děti, které s umístěním do pěstounské péče nesouhlasí. V takovém případě, jak zmiňuje Gabriel a Novák, je vhodné alespoň zmírnit důsledky psychické deprivace způsobené dospíváním mimo rodinné zázemí tím, že dítě stráví víkendy, svátky a prázdniny v rodině lidí, kteří projeví zájem touto cestou dítěti pomáhat (2008, s. 65-70). Proto tedy název hostitelská péče, dítě je v dané rodině bráno pouze jako host. Dítě je do rukou dané fyzické osoby svěřeno na základě souhlasu ředitele příslušného ústavního zařízení a také příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí obce s rozšířenou působností. Sociální pracovníce z daného úřadu na základě žádosti provede šetření v domácnosti žadatele o hostitelskou péči a také si vyžádá jeho psychologické prověření.

2 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Cesta od prvních úvah o osvojení nebo převzetí dítěte do pěstounské péče až po samotné svěření dítěte do náhradní rodinné péče je vcelku komplikovaná a časově velmi náročná. Samotné období zvažování tohoto kroku by mělo být dostatečně dlouhé a neuspěchané a potencionální žadatelé by si měli v klidu projít všechna pro a proti, která v tomto rozhodnutí vidí, předem si zodpovědět na základní otázky, které se této oblasti týkají. Jedna z nich může být například tato: „*Mám dost fyzických a duševních sil, abych dítě vychoval/a*“ (Matějček et al., 2002, s. 22)? Pokud si i přes zvážení možných rizik a úskalí potencionální žadatelé svůj úmysl nerozmyslí, jejich první krok k realizaci povede na příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, konkrétně na oddělení sociálně právní ochrany dětí odboru sociálních věcí. Na tomto místě se jich ujme sociální pracovnice, která má na starosti agendu náhradní rodinné péče. Právě tato pracovnice by měla žadatele doprovázet celým procesem zprostředkování. Přehledný postup celého procesu zprostředkování uvádí Gabriel a Novák (2008, s. 71-97).

- Rozhodování,
- podání žádosti,
- odborná příprava na náhradní rodinnou péči,
- posouzení krajským úřadem o vhodnosti stát se pěstounem/osvojitelem,
- období čekání na svěření dítěte,
- rozhodnutí o nalezení dítěte, pro které je daný žadatel vhodný,
- první kontakt s dítětem a následné svěření do péče.

2.1 PODÁNÍ ŽÁDOSTI

Jak již bylo uvedeno na začátku kapitoly a jak také vysvětluje Matějček et al., první kontakt žadatelů o náhradní rodinnou péči je se sociální pracovnicí obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa jejich trvalého bydliště (2002, s. 22-27). Tato sociální pracovnice s žadatelem nejprve provede rozhovor, který se zaměřuje na důvody a motivaci stát se pěstounem či osvojitelem, jaké jsou žadatelovy představy o dítěti a také na základní informace týkající se rodinných a bytových poměrů. Dalším tématem rozhovoru by mělo být obecné seznámení s celým procesem zprostředkování

náhradní rodinné péče, aby měli žadatelé jasnou představu o tom, co je čeká.

Kompletní žádost musí obsahovat tyto dokumenty:

- Žádost s osobními údaji žadatele/ů,
- doklad o státním občanství,
- lékařskou zprávu o zdravotním stavu,
- fotografie žadatele/ů,
- údaje o ekonomických poměrech,
- zpráva o sociálních poměrech,
- opis rejstříku trestů,
- písemný souhlas s absolvováním přípravy na přijetí dítěte,
- posudek/stanovisko obecního úřadu.

V případě, že jsou splněny všechny zákonné podmínky a žádost je kompletní, úřad obce s rozšířenou působností ji postoupí k dalšímu řízení příslušného krajského úřadu. Ten žadateli zprostředkuje odborné posouzení a přípravný kurz. Odborné posouzení zahrnuje zhodnocení charakteristiky osobnosti, psychického stavu, zdravotního stavu, předpokladů pro výchovu dítěte, motivací vedoucích k žádosti o osvojení nebo svěření dítěte do pěstounské péče, stability manželského vztahu a prostředí v rodině. Dalším prvkem zařazeným do tohoto posouzení je i vyjádření dětí žadatele/ů k rozhodnutí přijmout do rodiny „cizí“ dítě. Na základě všech výše zmíněných skutečností krajský úřad rozhodne o zařazení či nezařazení dané fyzické osoby nebo manželského páru do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči. Avšak i po kladném posouzení a zařazení žadatele do této evidence mohou nastat situace, kdy dojde k jeho následnému vyřazení (například pokud se žadatel bez vážného důvodu nezúčastní stanovené odborné přípravy).

2.2 OBDOBÍ ČEKÁNÍ

Po podání žádosti a zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči přichází poněkud stagnující období, co se kontaktu a spolupráce s krajským úřadem či sociální pracovnící týče. Po této fázi následuje totiž tzv. doba čekání, kdy žadatelé nepodnikají žádné další kroky a jen trpělivě vyčkávají na zkontaktování od krajského úřadu, který je osloví, až se objeví dítě, pro které by byli vhodní. Délka tohoto období se odvíjí od několika faktorů, mezi které patří požadavky žadatelů na dítě (například do 1 roku věku, zdravé, stejného etnika) ale také třeba region, ve kterém mají žadatelé

trvalé bydliště. Dříve měly tzv. spárování, tedy přiřazení vhodných žadatelů k určitému dítěti, na starosti poradní sbory. S přijetím novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí se tato situace ale změnila. „Při zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče se přihlíží:

- K výsledkům odborného posouzení dítěte,
- k výsledkům odborného posouzení žadatelů,
- k vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny,
- k plnění opatření vyplývajících z individuálního plánu ochrany dítěte.

Bylo vypuštěno, že se přihlíží k doporučení poradního sboru.

Projednání konkrétního podnětu ke zprostředkování by se měli účastnit:

- OSPOD dítěte, který je zodpovědný za vyhodnocení situace dítěte a rodiny a tvorbu individuálního plánu ochrany dítěte,
- osoba, která o dítě pečuje (např. vychovatel z ústavního zařízení),
- OSPOD žadatelů,
- pracovník krajského úřadu zodpovědný za náhradní rodinnou péči,
- lektor příprav žadatelů, případně další osoby“ (Macela, 2012 a, s. 30).

2.3 VHODNÍ ŽADATELÉ PRO DANÉ DÍTĚ

Jakmile se pro dítě podaří nalézt vhodní žadatelé, jsou o tomto faktu přímo informováni příslušnou sociální pracovníci. Tato pracovnice žadatele vyzve, aby se dostavili na daný krajský úřad, za účelem seznámení se se spisovou dokumentací dítěte, kde naleznou základní důležité informace o dítěti včetně jeho barevné fotografie. Zákon nijak neukládá, zda mají být žadatelé s těmito informacemi seznámeni skrze sociální pracovníci či psychologa, záleží na tom daném úřadě, jakou má běžnou praxi. Nejlepší možnou variantou je i podle Gabriela a Nováka (2008, s. 93) přítomnost obou. Po zvážení všech dostupných informací o dítěti, se žadatelé mohou rozhodnout, buďto že mají zájem se s dítětem setkat či nikoliv (například kvůli vážným zdravotním obtížím dítěte).

2.4 PŘEVZETÍ DÍTĚTE DO PÉČE

Ode dne, kdy jsou žadatelé kontaktováni jako vhodní náhradní rodiče určitého dítěte, mají 30 dnů na to, aby se rozhodli, zda dítě přijmou a zažádají o svěření dítěte do tzv. předadopční či předpěstounské péče. Toto zkušební období musí ze zákona trvat minimálně 3 měsíce, než je dítě soudním rozhodnutím svěřeno žadatelům do osvojení nebo pěstounské péče. Tímto je proces zprostředkování náhradní rodinné péče u konce. V případě pěstounské péče však spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany z obce s rozšířenou působností nekončí, i nadále jsou v rodině uskutečňovány návštěvy a sice až do zletilosti svěřeného dítěte.

3 ODBORNÁ PŘÍPRAVA BUDOUČÍCH NÁHRADNÍCH RODIČŮ

Pro oblast náhradní rodinné péče jsou nejdůležitější dva zákony, a sice zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Právě ve druhém výše zmíněném zákoně je uvedena povinnost žadatelů o náhradní rodinnou péči projít odbornou přípravou a posouzením. Jak by měla taková příprava vypadat, rozebírá Ministerstvo práce a sociálních věcí ve svém Metodickém doporučení MPSV ČR č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování NRP, ze kterého i tato kapitola vychází.

Ministerstvo práce a sociálních věcí stanovuje jen pár základních cílů, které jsou spíše obecného charakteru a nijak přesně neurčují konkrétní zásady. Jde spíše o nastínění důvodů pro vznik těchto kurzů a vyjádření jejich smyslu.

„Cílem příprav je:

- 1. poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče;*
- 2. umožnit žadatelům utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem „nevlastního“ dítěte;*
- 3. získat kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání a vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte“ (Vítková Rulíková, 2009a, s.1).*

3.1 ZÁKLADNÍ PRINCIPY PŘÍPRAV

Principy jsou Ministerstvem práce a sociálních věcí shrnuty do stručných bodů, které popisují, kdo by měl přípravné kurzy vést, kdo se jich účastnit a jakým způsobem by měly probíhat. Jsou zde uvedena doporučení z oblasti rozsahu příprav, velikosti připravované skupiny, i zda by měly být přítomni žadatelé o osvojení spolu s žadateli o pěstounskou péči či by měl kurz probíhat odděleně.

Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí, že odborné přípravy by měl vést multidisciplinární tým složený z odborníků na náhradní rodinnou péči, dále také sociální pracovník a psycholog, kteří společně posuzují vhodnost, či nevhodnost zařadit žadatele do evidence. Vhodné je do příprav alespoň částečně zapojit i širší rodinu žadatelů, především jejich biologické děti, na které bude mít přijetí dítěte do rodiny přímý vliv. Přípravy by měly dle doporučení probíhat ve skupině, avšak zapojení

individuální konzultace je žádoucí. Přínosným faktorem je také účast stávajících náhradních rodičů, kteří mohou přednést své zkušenosti s náhradní rodinnou péčí z praxe a pomoci tak žadatelům ujasnit si své myšlenky a představy. V neposlední řadě je v Metodickém doporučení zmíněno, že žadatelé mají mít vždy možnost vyjádřit se k přípravnému kurzu a poskytnout tak lektorům zpětnou vazbu k jejich práci. Doporučený rozsah příprav je 48 hodin pro maximálně 20 osob. Výjimku tvoří přípravy pro žadatele o pěstounskou péči na přechodnou dobu, kde je doporučený rozsah 70 hodin a počet osob 10.

3.2 JEDNOTLIVÉ FÁZE PŘÍPRAV

Celková odborná příprava žadatelů je rozdělena do dvou etap, které na sebe bezprostředně navazují. Je zde nutná spolupráce a provázanost mezi jednotlivými pracovníky, aby se eliminovala možnost zařazení nevhodného žadatele do evidence. Neadekvátní zacházení s dítětem, které již často prožilo silné citové trauma, by pro něj mohlo mít fatální následky. Při rozhodování jde tedy o velkou zodpovědnost.

První fáze příprav

V této fázi by měla být zahrnuta dvě setkání. První z nich je úvodní setkání, kterého se účastní žadatelé o osvojení, žadatelé o pěstounskou péči i žadatelé o pěstounskou péči na přechodnou dobu společně. Setkání by mělo trvat 8 – 10 hodin, v rámci kterých se účastníci vzájemně představí, lektoři jim vysvětlí cíle příprav, stručně popíší obsah celého kurzu a vysvětlí proces zprostředkování náhradní rodinné péče. Další, druhé setkání, se zaměřuje na seznámení žadatelů s formami náhradní rodinné péče a jejich rozdíly, legislativní úpravu, objasnění psychologie dítěte v náhradní rodinné péči, specifiky péče o dítě v náhradní rodině, a také na interaktivní část, při které se rozebírají očekávání, motivace a obavy žadatelů.

Na základě prvních dvou setkání sepisuje odpovědný pracovník zprávu shrnující průběh úvodních setkání, chování žadatelů a popřípadě v ní upozorní na nějaké aspekty, na které by se měl zaměřit psycholog při bližším kontaktu s žadatelem.

První fáze příprav je zakončena vyšetřením psychologem krajského úřadu. Toto vyšetření by mělo být diagnostického charakteru a jeho účelem je rozpoznat v počátku možné psychopatologické jevy, které jsou pro náhradní rodinnou péči nepřijatelné. Pokud se objeví nějaké důvodné riziko či podezření, žadatel se stane nevhodným pro

zařazení do evidence a dále již v přípravách nepokračuje. Je zde také možnost žadatele doporučit s podmínkou, což znamená, že žadatel v přípravách pokračuje, ale je bedlivě sledován jeho vývoj v dané rizikové oblasti.

Druhá fáze příprav

Pro druhou fázi příprav je doporučeno, aby byli dále školeni zvláště žadatelé o osvojení a žadatelé o pěstounskou péči. Setkání by měla být více zaměřena na interakci a zážitkové techniky, ze kterých si žadatelé odnesou osobní prožitky a poznatky. Vyšetřující psycholog by měl mít možnost se účastnit alespoň části této fáze příprav, především pokud dal některému ze žadatelů doporučení s podmínkou. Témata určená pro jednotlivé bloky druhé fáze jsou zaměřena na oblasti sociální, zdravotnické a psychologické. Příkladem takovýchto témat je vývojová psychologie, deprivace v dětství, genetické faktory, řešení krizových situací, identita dítěte apod.

Odpovědný pracovník na základě těchto setkání znovu vypravovává zprávu o žadateli, kterou předává příslušnému psychologovi. Pokud je tato zpráva negativní, žadatel má právo na konzultaci s daným pracovníkem a na objasnění příčin tohoto závěru.

Závěrečná etapa příprav je psychologická konzultace, kde dochází k celkovému zhodnocení psychologem. Psycholog vyhodnocuje celkovou připravenost žadatelů na přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. Pokud bylo předchozí východisko doporučení s podmínkou, v této fázi se rozhodne o konečném rozhodnutí, které může být jediné doporučující či nedoporučující.

3.3 DOPORUČENÝ DIAGNOSTICKÝ POSTUP PŘI POSUZOVÁNÍ ŽADATELŮ

Odborným postupem při posuzování žadatelů se zabývá Metodické doporučení 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči vydané Ministerstvem školství a sociálních věcí, které uvádí vhodné diagnostické kroky. V první řadě by si měl psycholog prostudovat spisovou dokumentaci žadatelů, kterou má k dispozici od obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Ve spise jsou veškeré záznamy z předchozího jednání s žadateli ať už od sociální pracovnice, lékaře či zaměstnavatele. Dalším krokem je rozhovor s žadateli, který by měl být realizován jak v páru (manželé, partneři), tak individuálně s každým zvláště. Hlavním účelem tohoto rozhovoru je navázání kontaktu, získání

důvěry žadatelů a vytvoření bezpečného prostředí, kde se nemusejí obávat světit se se svými pochybnostmi, úvahami nebo se zeptat na nejasnosti, které v procesu mohou vidět. Rozhovor s psychologem je velmi důležitý, žadatelé si mohou právě v této fázi uvědomit, že jejich prvotní představy se po získání více informací zásadně změnily.

Jako další diagnostické techniky jsou doporučovány strukturovaný dotazník, zúčastněné pozorování a projektivní přístup. Vyhodnocení diagnostických výstupů psychologického vyšetření tvoří souhrn závěrů získaných na základě všech technik, které byly použity. Z těchto závěrů psycholog sepíše závěrečnou zprávu o rozsahu minimálně jedné strany. Ve zprávě by měly být zodpovězeny otázky jako například, zda jsou žadatelé vhodní k výchově dítěte, zda jsou v tuto chvíli připraveni převzít dítě do péče, zda v rámci psychologického vyšetření bylo zjištěno nějaké riziko či negativní jev, který by bránil doporučit daného žadatele k náhradní rodinné péči. Na závěr je uvedeno konečné stanovisko, a sice zda psycholog daného žadatele doporučuje k zařazení do evidence či nikoliv. Příklady rizikových prvků, které psycholog zkoumá při vyšetření, jsou zdravotní stav, věk, partnerský vztah, vztah k dětem, osobnostní kritéria, hmotné a sociální podmínky či občanská kritéria (Vítková Rulíková, 2009b, s. 1-2).

3.4 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA

Vzhledem k tomu, že dne 1. 1. 2013 vešla v platnost novela zákona o sociálně-právní ochraně č. 359/1999 Sb., která přináší řadu změn i v rámci náhradní rodinné péče, autorka v této části práce uvádí souhrn těch nejpodstatnějších z nich.

Nové pojmy (osoba pečující, osoba v evidenci) byly již vysvětleny v první kapitole, zde jsou tedy vynechány. Hlavním hlediskem výše zmíněné novely zákona se stává vedle zájmu, blaha a prospěchu dítěte také ochrana rodičovství, práva na rodičovskou výchovu. Znamená to, že by měl být kladen větší důraz na podporu biologické rodiny, tedy zajištění dostatečné prevence sociálně-patologických jevů vedoucích často k selhání rodiny a v druhé řadě poskytnutí řádné sanace rodině, která se ocitla v nouzi. Toto hledisko bezpochyby ovlivňuje i oblast náhradní rodinné péče, zejména pak péče pěstounské, kde je právě umožnění kontaktu s biologickými rodiči podmínkou.

Změny v oblasti náhradní rodinné péče:

- Velký důraz kladen na potřebu dítěte vyrůstat v rodinném prostředí, což má vést k postupnému omezení ústavní péče. Je-li dítě umístěno do ústavního zařízení, tak jen na dobu nezbytně nutnou a co nejbližší ke svým rodičům či příbuzným.
- Zavedení standardů kvality práce a nastavení minimálních rámců činností pro veškeré subjekty v systému.
- Při svěřování dítěte do náhradní rodinné péče má nově přednost příbuzný nebo osoba, která je dítěti blízká.
- Mění a upravuje způsob odborné přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči a také funkce poradních sborů je odlišná. Při tzv. párování dítěte s náhradními rodiči musí být přítomna jak sociální pracovnice dítěte, tak náhradních rodičů.
- Zrušení zařízení pro výkon pěstounské péče.
- Vytvoření podmínek pro vznik podpůrných a odlehčovacích služeb pro pěstounské rodiny s dětmi.
- Převod pěstounských dávek ze systému státní sociální podpory, kdy novým orgánem sociálně-právní ochrany se stává Úřad práce.
- Úprava pěstounské péče na přechodnou dobu, kdy maximální délka trvání této péče je stanovena na 1 rok.
- Odlišení příbuzenské pěstounské péče prarodičů v rámci hmotného zabezpečení. Odměna pěstouna jim může být přiznána jen v případech zvláštního zřetele, pokud to vyžadují jejich sociální a majetkové poměry nebo zdravotní stav svěřeného dítěte. K rozhodnutí o přiznání či nepřiznání odměny pěstouna se vyjadřuje příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností.
- Zvýšení hmotného zabezpečení pěstounských rodin včetně zavedení nové jednorázové dávky – příspěvek při ukončení pěstounské péče, který činí 25 000 Kč.
- Úprava dohod o výkonu pěstounské péče a nastavení jejich pravidel.
- Vymezení státního příspěvku na výkon pěstounské péče ve výši 48 000 Kč pro rodinu za jeden kalendářní rok.

4 ODBORNÉ PŘÍPRAVY ŽADATELŮ O NÁHRADNÍ RODINNOU PÉČI V ZAHRA NIČÍ

Tato kapitola stručně popisuje systémy náhradní rodinné péče a odborných příprav budoucích náhradních rodičů ve dvou evropských zemích. Autorka v nich poukazuje na jednotlivé body procesu příprav, které se v lecčem liší od realizace přípravných kurzů v České republice. V obou těchto zemích je již dlouhodobě využívána profesionální pěstounská péče (v ČR pěstounská péče na přechodnou dobu), která u nás zatím nebyla v praxi příliš rozšířena. V tomto směru by však měla nastat změna právě spolu s uzákoněním novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která si mimo jiné klade za cíl podpořit tuto formu pěstounské péče. Z tohoto důvodu může být přínosné nahlédnout do zahraničních zemí, které mají s profesionální pěstounskou péčí již dlouholeté zkušenosti a je tedy možné se od nich inspirovat a případně ponaučit z chyb či ze selhání některých pěstounských rodin v těchto zemích. K problémům při poskytování pěstounské péče může dojít z různých důvodů, jako například kvůli nedostatečné přípravě náhradních rodičů na tuto roli. Dostatečná příprava i následná podpora pěstounů na přechodnou dobu je velmi potřebná, na což poukazuje i Kovařík et al. ve svém výzkumu: „je zřejmé, že pěstouni (a vůbec náhradní rodiče) takovýchto dětí musí být nejen osobnosti zralé, poměrně zdravé a vyspělé, ale navíc musí být ještě vybaveni potřebnými znalostmi z vývojové psychologie a psychopatologie, speciální pedagogiky, somatopatologie, pediatrie, komplexní rehabilitace apod“ (1999, s. 4).

4.1 SLOVENSKO

Na Slovensku může realizovat přípravu na náhradní rodinnou péči orgán sociálně-právní ochrany dětí a akreditovaný subjekt, který vykonává tuto přípravu. Od 1. 9. 2005 jsou to Úřad práce, sociálních věcí a rodiny, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, referát poradensko-psychologických služeb, Občanské sdružení Návrat, Společnost přátel dětí z dětských domovů Úsměv jako dar a PhDr. Eva Litevská (www.pestounskapece.cz). Nezisková organizace Návrat působí na Slovensku již od roku 1993, kdy se k dnešnímu dni rozrostla do týmu skládajícího se ze 30 pracovníků a působícího v 7 regionech Slovenské republiky. Hlavním mottem této organizace je: „prakticky a odborne prispieť k dosiahnutiu takeho stavu v spoločnosti, v ktorom:

všetky deti budú pražívať detstvo v rodinách schopných poskytnúť im bezpečí, starostlivosť a lásku, všetky opustené deti nájdu útočisko v rodinách ochotných postarať sa o ne,

rodinám s vážnymi problémami bude včas poskytnutá potrebná sociálna a psychologická pomoc, aby sa predelo vážnemu strádaniu ich detí“ (www.navrat.sk).

Rozsah odbornej prípravy na Slovensku je najmenej 26 hodín, ktorý je možno absolvovať buďto individuálne alebo skupinovú formou. Ďalšou výhodou, na ktorú poukazuje Bubleová et al. (2007, s. 154) je, že žadateľ si okrem formy kurzu môže tiež zvoliť priamo subjekt k tomu poverený. To znamená, že je čistě na tom danom žadateľ, ktorý kurz si zvolí dle toho, ktorý z ponúkaných mu najviac vyhovuje. Podmienkou pre umožnenie vykonávania odborných príprav pre budúci náhradní rodiče je, aby bol v tíme minimálne jeden člen s vysokoškolským vzdelaním z oblasti psychológie. Témy probírané počas týchto kurzů sú podobné ako v Českej republike. Napríklad sú to práva a povinnosti v náhradní rodinné péči, psychický vývoj dieťaťa v náhradní péči alebo třeba deprivácie dieťaťa v detstve a jej následky. Primárne sa dá rozdeliť účel príprav do dvoch oblastí, a sice poskytnutí základných informácií o náhradní rodinné péči a potom do oblasti posúdenia spôsobilosti žadateľa vykonávať náhradní rodinnou péči. Celý proces prípravy i následného doprovádzania rodiny je tu chápaný ako tímová spolupráca medzi náhradním rodičom, vychovateľom a odborníkom z oblasti sociálnej práce, psychológie či pedagogiky. Veľký dôraz sa kladie predovšetkým na samotné dieťa a jeho pocity: „Dáva doraz na poznania pocitov dieťaťa, ktoré prežilo stratu (odmietnutie apod.) rodičov, ako aj spôsob účinnej pomoci vychovateľov pri vyrovnávaní sa s týmto stavom“ (Bubleová et al., 2007, s. 165 - 166). Pracovník organizácie, v ktorej žadateľ absolvoval odborné prípravy, následne podpisuje záverečnú posudzovaciu zprávu. Orgán spôsobilý k zapsaniu fyzickej osoby do evidencie žadateľů vhodných stať sa náhradním rodičom sa do 15 dní od doručenia záverečnej zprávy z prípravného kurzu musí rozhodnúť, či tak učiní či nikoliv.

4.2 VELKÁ BRITÁNIE

Nejrozšírenejšou formou náhradní rodinné péče ve Velké Británii je pěstounská péče. Bubleová et al (2002, s. 28) uvádí, že ze všech dětí umístěných mimo vlastní rodinu jich je zhruba 50 % právě v pěstounské péči. Počet pěstounů není ani v Anglii natolik vysoký, aby se mohla k dětem s různými specifickými potřebami vybrat ta naprosto adekvátní rodina, avšak ve srovnání s Českou republikou je zde kladen větší důraz

na dodržování kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou. Důvodem je ukotvení této problematiky v anglické legislativě (The Children Act 1989) a také řada výzkumů, která jasně prokázala, že většina dětí se díky pravidelnému kontaktu se svými biologickými rodiči citově i sociálně příznivě vyvíjí. Navzdory tomu se však stále zcela nedaří vyřešit problémy a selhávání pěstounské péče u starších dětí, tedy u adolescentů. Většinou takové děti opouštějí pěstounskou rodinu příliš brzy, kolem 16. Roku věku, což často vede k psychopatologickým projevům v chování.

Proces zprostředkování náhradní rodinné péče je v Anglii poněkud jiný než v Čechách. První kroky žadatelů vedou do organizace, tzv. agentury, kterou si žadatelé mohou sami zvolit. Celkový postup shrnuje do deseti bodů Tomešová (2010, s. 59 - 60) v projektu Národního vzdělávacího fondu, o.p.s.

1. Navázání s vybranou agenturou, získání prvotních informací.
2. Agentura přizve žadatele k osobnímu setkání, či nabídne návštěvu u něj doma.
3. Po zvážení všech získaných informací následuje podání oficiální žádosti.
4. V návaznosti na podání žádosti je žadateli přidělen sociální pracovník, který ho bude doprovázet po celou dobu příprav a hodnocení.
5. Účast na povinném intenzivním kurzu, který má za účel připravit žadatele ale i ostatní členy rodiny na poskytování náhradní rodinné péče.
6. V rámci hodnocení se také kontroluje trestní rejstřík, kontaktuje se příslušný místní úřad a také se prověřují osoby, které poskytly o žadateli reference.
7. Po ukončení přípravného kurzu postupuje sociální pracovník jím vypracovanou závěrečnou zprávu tzv. porotě, která rozhodne o schválení či zamítnutí žádosti.
8. Agentura informuje žadatele o výsledku hodnocení, a pokud byl schválen, vysvětlí mu veškeré podmínky pro poskytování náhradní rodinné péče.
9. Následuje období vyčkávání. Nalezení vhodné rodiny pro dané dítě je totiž předpokladem k úspěchu, a vyžaduje dostatek rozmyslu a prostoru zvážení všech dostupných informací.
10. Po přijetí dítěte do rodiny se kontakt s danou agenturou nezpřetrhá. Jejich spolupráce následně spočívá v pravidelné supervizi náhradních rodičů a také možností dalšího vzdělávání.

Některé kroky v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče jsou trochu odlišné od těch, kterými musí projít čeští žadatelé, avšak největším rozdílem je délka trvání přípravy náhradních rodičů. Zatímco v České republice se toto období pohybuje jen v řádu desítek hodin, ve Velké Británii je tomu věnováno celých 6 měsíců. I zde je kurz rozdělen na teoretickou a praktickou část přípravy.

5 PŘÍPRAVNÉ KURZY NA ÚZEMÍ MĚSTA PRAHY

Magistrát hlavního města Prahy má na starosti zajištění odborných příprav pro žadatele o náhradní rodinnou péči v Praze. Tyto kurzy jsou realizovány ve spolupráci s Dětským centrem s komplexní péčí a podpůrnou rodinnou terapií při Fakultní Thomayerově nemocnici a Rodinným centrem Zdeňka Matějčka. Magistrát pořádá přípravné kurzy několikrát do roka podle potřeby s ohledem na počet zájemců. Celé kurzy jsou rozděleny do několika částí, konkrétně do tří.

První část spadá pod sociální odbor Magistrátu hlavního města Prahy. Příslušná sociální pracovnice objasňuje uchazečům základní právní a sociální oblasti náhradní rodinné péče, kdy jim prvotně vysvětlí rozdíl mezi adoptcí a pěstounskou péčí. Dalším tématem, které se s žadatelem probírá, je popsání skupiny rodičů, kteří nejčastěji ponechávají své děti v náhradní rodinné péči a také seznámení s tím, jaké děti se obecně dostávají do ústavní péče. Tato část tedy probíhá přímo na Magistrátu hlavního města Prahy.

Další, druhá část, je realizována v Dětském centru s komplexní péčí a podpůrnou rodinnou terapií. Žadatelé mají díky návštěvě tohoto centra možnost utvořit si představu o pocitech a prožívání dětí, které jsou sem umístěny místo, aby vyrůstaly v rodinném prostředí u svých rodičů, jak je běžné. Při jednotlivých přednáškách jsou žadatelé seznámeni se všemi způsoby, jak se děti do dětského centra dostávají. Může se jednat o utajený porod, nechtěné těhotenství, drogovou závislost matky ale také například o tzv. děti z babyboxů (nalezené děti). Další oblasti probírané na přednáškách jsou zdravotní stav dětí a jeho dopady na budoucí život, psychická deprivace, sociální situace či genetické dispozice. Na závěr této části kurzu je jednotlivým žadatelům umožněna individuální konzultace s dětským lékařem, psychologem a neurologem tohoto zařízení a také návštěva dětského oddělení, kde se dostanou do přímého kontaktu se zde umístěnými dětmi (www.dcpaprsek.org).

Poslední část přípravného kurzu se odehrává v Rodinném centru Zdeňka Matějčka pod vedením odborného týmu psychologů a sociální pracovnice. Vzhledem k umožnění účasti autorce této práce na závěrečné části příprav je níže tento úsek podrobněji rozveden.

Harmonogram přípravného kurzu sestavený RC Zdeňka Matějčka:

„1. Přípravný kurz

Kde: Dětské centrum, Sulická 120, Praha 4, Krč

Kdy: vždy v pátek a jeden den o víkendu

Rozsah: 2 dny, pá: 9:00 – 18:00, so, ne 9:00 – 17:00

2. Závěrečný kurz

Kde: DC Paprsek – RC Zdeňka Matějčka, Svěpravická 701, Praha 9 – Hloubětín

Kdy: vždy všední dny

Rozsah: 2 všední dny, po, út (nejčastěji): 13:00 – 18:00

3. Psychologické testové vyšetření

Kde: DC Paprsek – RC Zdeňka Matějčka, Svěpravická 701, Praha 9 – Hloubětín

Kdy: vždy všední den

Rozsah: 9:00 – cca 14:00

4. Kurz první pomoci

Kde: DC Paprsek – RC Zdeňka Matějčka, Svěpravická 701, Praha 9 – Hloubětín

Kdy: vždy všední den

Rozsah: 13:00 – 17:00

5. Kurz Pěstounské péče

Kde: DC Paprsek – RC Zdeňka Matějčka, Svěpravická 701, Praha 9 – Hloubětín

Kdy: vždy všední den

Rozsah: 10:00 – 17:00 (nebo dle potřeby)

6. Individuální psychologická konzultace

Kde: po domluvě

Kdy: všední den (po domluvě)

Rozsah: 2 – 4 hodiny“ (www.dcpaprsek.org).

5.1 ODBORNÉ PŘÍPRAVY DĚTSKÉHO CENTRA PAPERSEK

Dětské centrum Paprsek bylo založeno dne 1. 4. 1994 za účelem poskytování komplexní péče „o děti a mládež se závažnými a kombinovanými postiženími a o jejich rodiny“ (www.dcpaprsek.org). Toto zařízení nabízí služby jako denní stacionář, poradenství, doprovázení rodiny a také ranou péči poskytovanou přímo v rodinách. V průběhu let Dětské centrum postupně rozšířilo svou působnost o bývalé rehabilitační jesle v Bílinské ulici na Proseku, o objekt ve Svěpravické ulici v Hloubětíně, a také o stacionář Dar v Alžírské ulici. Jako zatím poslední byl Paprsku přidělen objekt Institutu Eda Robertse v Parmské ulici.

Pod Dětské centrum Paprsek spadá Rodinné centrum Zdeňka Matějčka se sídlem ve Svěpravické ulici v Hloubětíně, které poskytuje ambulantní psychologické služby rodinám chystajících se přijmout dítě do rodiny a také rodinám s již přijatým

dítětem z ústavního zařízení. V roce 2007 bylo Rodinné centrum prostřednictvím veřejné zakázky, vyhlášené Magistrátem hlavního města Prahy, vybráno pro zajištění části odborných příprav pro žadatele o náhradní rodinnou péči. Magistrát hlavního města Prahy celé přípravné kurzy na náhradní rodinnou péči zastřešuje a také se na nich z části sám podílí. Rodinné centrum Zdeňka Matějčka má na starosti organizaci celého systému příprav, realizaci závěrečné části kurzu, psychologická posouzení žadatelů i následné doprovázení rodin s přijatými dětmi.

Ředitelem Dětského centra Paprsek a zároveň tedy i Rodinného centra Zdeňka Matějčka je vážený dětský klinický a poradenský psycholog, supervizor a psychoterapeut PhDr. Jaroslav Šturma, který se již přes 40 let věnuje rozvoji nových forem péče o děti se zdravotním postižením. Na vedoucí pozici v Dětském centru Paprsek je psychoterapeutka a klinická psycholožka Mgr. Simona Kovářová, jejíž odbornou spolupracovnicí a spolulektorkou při přípravných kurzech je PhDr. Lenka Filípková – psychoterapeutka a psycholožka. Posledním článkem týmu, nikoliv však méně významným je sociální pracovnice Mgr. Karolína Kovářová, která má na starosti přímý kontakt s žadatelem a organizační přípravy kurzů. Tento tým má na starosti realizaci přípravných kurzů pro uchazeče o náhradní rodinnou péči na území města Praha, za jejichž cíl si kladou především efektivní přípravu žadatelů na přijetí dítěte do rodiny, dostatečnou informovanost žadatelů o problematice náhradní rodinné péče a také psychologické posouzení jednotlivých žadatelů.

5.1.1 ZÁVĚREČNÝ KURZ

Jak již sám název napovídá, jedná se o závěrečnou fázi celkových příprav na náhradní rodičovství, avšak v rámci obsahu přípravného kurzu RC Zdeňka Matějčka jde o první část z celkového programu. Závěrečný kurz navazuje na teoretické znalosti žadatelů získané z předchozích částí kurzu a zaměřuje se především na propojení těchto informací s praktickou stránkou věci. Zaměření je především na individuální přístup, potřeby a prožívání jednotlivých uchazečů. V úvodu mají žadatelé možnost sami si vybrat témata, která je zajímají a která by chtěli formou diskuze probrat.

Celý závěrečný kurz je rozložený do několika bloků v rámci dvou odpoledních setkání. Mezi jednotlivými bloky jsou krátké přestávky.

První setkání

V úvodním bloku prvního dne jde především o vytvoření příjemné a uvolněné atmosféry, navození důvěry a představení jednotlivých účastníků kurzu navzájem. Nejprve se představují lektorky kurzu, dvě psychologičky a sociální pracovnice, které zároveň účastníkům nastíní program jejich setkání, organizační strukturu, metody práce a také vnitřní pravidla příprav. Mezi hlavní zásady celého kurzu patří:

- Žádná otázka není hloupá či špatná,
- šíření osobních informací o ostatních účastnících příprav je zakázáno,
- obsah kurzu je flexibilní dle požadavků účastníků,
- mobilní telefony musí být vypnuty,
- pokud na danou otázku nechci odpovídat, nemusím.

Při představování jednotlivých účastníků jsou vyzváni k uvedení jména, věku, zaměstnání, volnočasových aktivit, motivace k zažádání o náhradní rodinnou péči a také o jejich představách a požadavcích na přijaté dítě. Nutno uvést, že nejčastěji uváděné požadavky jsou zdravé bílé dítě do jednoho roku věku vhodné pro osvojení. Následuje sepsání témat, které budou v rámci kurzu probírány na základě požadavků jednotlivých účastníků. Každý uvede oblast, o které by se chtěl dozvědět více informací a celkový seznam zapsaný na flipchart je zavěšen na viditelné místo, kde si ho může kdokoli v průběhu kurzu znovu prohlédnout.

Nejčastěji požadovanými tématy dle pracovníků RC Zdeňka Matějčka jsou:

- sociálně-právní problematika náhradní rodinné péče,
- vývojová psychologie,
- zdravotní hlediska v rámci náhradní rodinné péče,
- psychická deprivace dětí,
- výchovné přístupy a postoje,
- věková hranice osvojitelů,
- sdělení faktu o osvojení,
- sourozenecké konstelace,
- biologičtí rodiče osvojeného dítěte,
- dítě jiného etnika,
- přijetí a reakce širší rodiny a okolí.

Vždy tedy záleží především na výběru žadatelů, jaká témata budou formou diskuze podrobněji rozebírána. Při přípravném kurzu, kterého se zúčastnila autorka této práce, byla rozebírána následující témata.

Jako první popisovala sociální pracovnice právní problematiku náhradní rodinné péče. Rozebírala odlišnosti mezi osvojením a pěstounskou péčí, dávky a služby, na které mají náhradní rodiče nárok, vysvětlení základních pojmů, povinnosti a práva biologických rodičů a pěstounů a jiné.

Poté následovalo rozdělení do menších skupin, kdy vždy každý z páru musel být v jiné skupině, aby tak byla zajištěna komunikace i s ostatními členy příprav. Každá ze skupiny dostala velký list papíru, na který měla za úkol nakreslit velké zavazadlo a do něj vše, co si myslí, že si přináší dítě, které k nim do rodiny přichází z ústavního zařízení. Toto cvičení slouží k uvědomění si, že dítě si s sebou přináší různé pocity, zážitky z minulosti, zkušenosti a jiné. Zároveň ale také z tohoto cvičení vyplývá, jak těžké to pro dítě je, přecházet z pro něj již známého prostředí do zcela cizího prostoru k pro něj cizím lidem často bez jediné věci, která by pro něj představovala bezpečí. V tomto směru na děti z ústavního prostředí myslí občanské sdružení Šafrán dětem, které pro ně v projektu Bezpečná stopa na cestě domů zajišťuje „kufřík bezpečí“. *„Vše, co kufřík obsahuje, jsou pro každé dítě věci velmi osobní. Byly součástí práce s ním a byly vědomě používány k zasévání stop pozitivních zkušeností a prožitků. Byly vytvořeny cíleně pro každé dítě samostatně podle zjištěných skutečností, tedy podle specifických potřeb dítěte a toho, co má rádo, co mu vyhovuje“* (Kolektiv autorů, 2010, s. 23).

Dalším cvičením v druhém bloku příprav následovaného po několika minutové přestávce, bylo řešení sourozeneckých konstelací. Opět se jednalo o práci ve skupinách, kdy rozdělení do skupin bylo podle vlastní pozice jako sourozence, tedy zda je žadatel jediný potomek svých rodičů, starší sourozenec, mladší sourozenec či prostřední z nich. Na papír každá skupina společně sepisovala, jaké výhody a nevýhody jim právě tato pozice v rodině v dětství a dospívání přinesla. Cvičení vede k zamyšlení se nad pocity jednotlivých členů rodiny a vnímání jejich pozic.

Pro oživení dynamiky podvečerního bloku příprav začlenily lektorky do programu menší pohybové cvičení. Žadatelé byli rozdělení do dvojic. Jeden z dvojice si zavázal oči šátkem a druhý ho měl bez užití slov provázet místností, kde byly umístěny různé překážky. Po chvíli si své role prohodili. Při této simulaci slepého a jeho průvodce si účastníci mohli uvědomit, jak je důležité navázat vztah s dítětem založený na vzájemné důvěře. Pro děti z ústavního zařízení to však není snadný a krátkodobý proces. Schoolerová (2002, s. 90) tento jev vysvětluje tím, že k vytvoření pouta je třeba dlouhodobých neustálých reakcí rodičů na vyjadřování potřeb dítěte, díky kterým dítě nabude přesvědčení, že svému okolí může důvěřovat. V opačném

případě může dojít k odmítání a uzavřenosti dítěte, agresivnímu chování, lhaní či přehnané potřebě náklonnosti.

Předposledním tématem probíraným první den kurzu bylo sdělení faktu dítěti o osvojení. Toto téma je velmi kontroverzní. Žadatelé se často ani jednoznačně neshodují, zda říci dítěti o osvojení je správná volba či je lepší to před ním zatajit. Odborníci v tom však jsou za jedno. Matějček et al. (2002, s. 105 – 110) i Schoolerová (2002, s. 127 – 142) se shodují, že by se s dítětem mělo jednat na rovinu a sdělit mu skutečnost, co nejdříve. Čím víc se totiž snažíme něco zatajit, tím spíše to dřív či později vyjde najevo a co hůř možná úplně od cizího člověka. Za lepší volbu se tedy považuje být k dítěti upřímný od začátku.

Konečným cvičením prvního dne příprav bylo uvedení příkladu z praxe. Jednalo se o kasuistiku pěstounské rodiny, kde byl velmi problematický kontakt dětí s biologickou matkou. Byla velmi nespolehlivá a na schůzky chodila opilá. Pěstounka se bála děti k ní pouštět a ony se vždy vracely z návštěv zcela rozrušené. V rámci diskuze se s účastníky řešilo, jaké jsou možnosti vedoucí ke zlepšení situace, jaké si myslí, že mají pocity děti, pěstounka a biologická matka. Toto cvičení podmiňuje tvůrčí myšlení v těžké situaci, do které se jako budoucí náhradní rodiče mohou účastníci kurzu dostat. Kasuistikou byl zakončen podvečerní blok a tudíž i první den odborných příprav.

Druhé setkání

Od předchozího setkání uplynulo několik hodin, během kterých měli žadatelé možnost přemýšlet o získaných informacích a utříbit si tak své pocity a postoje vůči celé věci. V dopoledním bloku druhého dne proto nejprve lektorky ponechaly prostor pro diskuzi, během které se účastníci mohli zeptat na případné nejasnosti či rozšířit seznam témat vhodných k projednání.

Jako další předmět diskuze byla deprivace dítěte a její vliv na chování. Na základě studie dětí vyrůstajících dlouhodobě v dětských kolektivních zařízeních, vytvořil Matějček tuto definici psychické deprivace: „*Psychická deprivace je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu*“ (2005, s. 198).

Na základě požadavku několika účastníků kurzu, byl do dopoledního bloku zahrnut i námět průběhu adaptace přijatého dítěte. Dle vyjádření žadatelů se ukázalo, že toto téma dělá většině z nich největší starosti. Měli zájem o sdělení alespoň

základních doporučení, jak se k dítěti chovat, aby se cítilo co nejlépe. Procesem adaptace dítěte v nové rodině se ve své publikaci zabývá Roháček et al. (2012, s. 10 - 13). Vysvětluje zde pomocí praktických příkladů, jak se dítě ve chvíli, kdy vstupuje do nového domova, cítí a jakým způsobem mohou noví rodiče reagovat, aby snížili tuto stresovou situaci.

V návaznosti na předchozí téma byla vedena diskuze ohledně reakce širší rodiny a okolí na přijetí dítěte do náhradní rodinné péče, které mohou právě v procesu adaptace dítěti velmi ublížit. Pro většinu lidí má největší váhu reakce vlastní rodiny. Jelikož každý potřebuje určitou dobu, aby si na novou situaci zvykl, je dobré o svém záměru informovat i širší rodinu s předstihem. Je možné, že první reakce nebudou zcela pozitivního rázu, je třeba tomu dát čas. Podle Roháčka et al (2012, s. 17) může rodina svůj prvotní negativní postoj změnit a dítě přijmout pouze tehdy, chová-li se náhradní rodič přirozeně a ne křečovitě.

Jiné téma často probírané na přípravných kurzech je přijetí dítěte odlišného etnika. Většina žadatelů o náhradní rodinnou péči má zájem jen o dítě stejného rasového původu. Vančáková však v jedné z kapitol své publikace upozorňuje na fakt, „že z dětí, které delší dobu (déle než 3 měsíce) čekají na náhradní rodinu, jsou přibližně 2/3 dětí romských“ (2011, s. 8). Z tohoto důvodu bývá na přípravných kurzech tento námět rozebírán. Především se touto cestou lektorky snaží o minimalizaci možných předsudků, které se ve společnosti objevují.

Po krátké pauze vyhlášené po předchozím tématu, následovala kasuistika zaměřená na sexuální zneužívání dětí. Zároveň se jednalo o velmi složitý případ, kdy kolem zneužití holčičky figurovalo mnoho osob (pěstouni a jejich biologické děti, sourozenci holčičky, biologičtí rodiče, sousedka, strýc). Příběh měl poukázat na vztahový labyrint, který často kolem dětí z náhradní rodinné péče vzniká a na jejich pocity plné zmatku a nejistoty. Příhodný pojem *vztahový labyrint* použilo i Občanské sdružení Rozum a cit ve své nové publikaci zabývající se právě problematikou složitých a propletených vztahů lidí pohybujících se v bezprostředním okolí dítěte v náhradní rodinné péči. Setkání s biologickými rodiči dítěte, kteří třeba nějakým způsobem dítěti ublížili, může být pro náhradní rodiče velmi náročné a bouřlivé. Důležité je si uvědomit, že jde především o zájem dítěte. „*Máte všichni jediný úkol – přežít první setkání bez větší újmy. Proto se držte bezpečných témat (škola a koníčky dítěte, současný život rodiče, prohlížení fotek)*“ (Uhlířová, 2012, s. 24).

V následující diskuzi se rozebírala otázka, jak zareagovat, když se dítě rozhodne hledat svou biologickou rodinu. Žadatelům byla doporučena kniha Archerové

(2001, s. 92 – 102), která v jedné z kapitol tuto problematiku podrobně rozebírá a uvádí konkrétní rady, jak na danou situaci reagovat. Základní doporučení, která jsou v knize uvedena, jsou například nebránit dítěti v hledání své biologické rodiny, naopak ho podporovat, shromažďovat informace o jeho rodině již od začátku a nikdy nemluvit o biologických rodičích v negativním smyslu. Hlavní činitel, který může celou tuto situaci zkomplikovat je především strach adoptivních rodičů ze ztráty dítěte. Často se bojí, že by dítě dalo přednost své biologické rodině před nimi natolik, že téma původní rodiny tabuizují. To však může paradoxně vést k zhoršení komunikace mezi nimi a dítětem a následnému odloučení.

Obsah předchozího tématu byl pro mnohé účastníky kurzu značně znepokojující a některé z nich možná napadlo, že by takovou situaci nezvládli. Bylo tedy vhodné zařadit následně odlehčující ukázkou z pozitivního příběhu z praxe. Lektorky využily technického vybavení zařízení a promítli účastníkům prezentaci, v které bylo vytvořeno fotoalbum jedné osvojitelské rodiny. Jednalo se o tzv. knihu života, kterou náhradní rodiče sestavovali od přijetí dítěte z ústavního zařízení do své péče. Na základě dostupných informací ze spisové dokumentace dítěte mu touto cestou uchovali jeho životní příběh. Znalost svého původu je základním prvkem pro utvoření lidské identity, tedy zjištění odpovědi na otázku kdo jsem. Kniha života slouží jako jakýsi deník, do kterého náhradní rodiče zaznamenávají události, změny ve vývoji, reakce dítěte na různé podněty, dostupné informace o jeho životě před přijetím do nové rodiny a také fotografie. Doba, kdy se dítě bude ptát na svůj původ, sice může nastat až za několik let, ale čím více času uplyne, tím hůře se tyto informace dohledávají, proto je dobré svému potomkovi pátrání touto cestou usnadnit. Například Klimeš se domnívá, že *„zlatý věk identity nastupuje s pubertou, s pohlavním zráním, a vrcholí v adolescenci a mladší dospělosti, kdy se děti tzv. hledají“* (2009, s. 10). Zabývání se svým životním příběhem a pátrání po své minulosti pomáhá také dětem vyrovnat se s pocity méněcennosti a nechtěnosti, které se díky tomu, že nevyrůstají ve své biologické rodině, u nich objevují. Ryan a Walker (2006, s. 6) doporučují pracovat na knize života spolu s dítětem. Společné sestavování životního příběhu dítěte totiž vede nejen ke sblížení ale také k posílení pocitu důvěry, který pramení z přímého podporování dítěte v jeho snaze o nalezení vlastní identity. Mohou nastat situace, kdy se dítě dozví určité citlivé nebo nepříjemné informace o svých rodičích, v takovém případě je dobré snažit se to převést do pozitivního světla například sdělením, že v jiných oblastech zase třeba jeho rodiče vynikají.

V závěrečné části večerního bloku druhého dne příprav byl ponechán prostor pro dořešení nejasností a otázek ze strany žadatelů. Znovu se prošel seznam témat sepsaný první den kurzu, aby se lektorky ujistily, že bylo probráno vše, co si účastníci stanovili. V případě, že by některý z žadatelů preferoval individuální konzultaci ohledně některého z probíraných i jiných témat, byla na úplném závěru kurzu lektorkami nabídnuta možnost domluvit si s některou z nich osobní konzultaci.

5.1.2 PSYCHOLOGICKÉ TESTOVÉ VYŠETŘENÍ A KURZ PRVNÍ POMOCI

Rodinné centrum Zdeňka Matějčka kromě závěrečného kurzu příprav zajišťuje žadatelům i psychologické testové vyšetření a základní kurz první pomoci. Obě tyto školení se odehrávají v budově rodinného centra v Hloubětíně. Psychologické vyšetření probíhá vždy ve všední den. Žadatel musí vyplnit tzv. testovou baterii. Tato testová baterie se skládá z osobnostního dotazníku, ŠRP (škála rodinného prostředí) a projektivních technik. Na území města Prahy se žadatelé setkávají s těmito osobnostními dotazníky: MMPI-2, TCI a 16 PF, přičemž se může stát, že žadatel vyplňuje více než jeden z nich. MMPI-2 je širokospektrální test, který se používá nejčastěji. Zjišťuje důležité vlastnosti a zaznamenává psychopatologické symptomy osobnosti. Předkládá se v počítačové formě. TCI určuje temperament a charakter žadatele. 16 PF zachycuje interindividuální variabilitu u normálních osob, nikoliv psychopatii jak je tomu u MMPI-2. ŠRP (škála rodinného prostředí) mapuje atmosféru a vazby v rodině prostřednictvím různých technik jako je například Baum test. Žadatel v něm má za úkol nakreslit obyčejnou tužkou na papír o velikosti A4 listnatý strom. Tato kresba má vypovědět o emocionální zralosti jedince a o jeho případných emocionálních a sociálních poruchách.

Kurz první pomoci je do přípravných kurzů zařazen nově od konce roku 2012. Jeho účelem je zlepšení povědomí pečujících osob o dítě o podobách poskytování první pomoci. Lektoři kurzu jsou zkušení záchranáři, kteří mají dlouhodobou praxi v oboru a udělují cenné rady, jak poskytovat první pomoc v případech nouze. Rozsah kurzu je čtyřhodinový a jeho absolvování je povinné pro všechny žadatele s výjimkou pracovníků ve zdravotnickém zařízení či osob, které doloží potvrzení o účasti na takovémto kurzu v předchozích letech. Největší důraz je kladen na ovládnutí emocí při prvotním šoku, aby byl člověk schopen poskytnout alespoň základní první pomoc a přivolat lékaře. V úvodu kurzu záchranáři uvádějí záchytné body, které jsou velmi užitečné při popisování místa nehody a které usnadňují záchranářům dostat

se tam co nejrychleji. Příkladem jsou číselná označení veřejného osvětlení. Dále se probírají možnosti přivolání pomoci a také přístroje, které jsou umístěny na veřejných místech a jsou určeny právě k těmto účelům, jako například defibrilátor či autolékárnička. Ve stručnosti záchranáři popisují rozdíly mezi kontaktními čísly 112 a 155. Následně se již rozebírají jednotlivé úrazy a správné způsoby poskytnutí první pomoci. Nejobsáhleji se rozebírají témata, se kterými je možné se nejčastěji v životě setkat. Jedná se například o popáleniny, úrazy hlavy, zlomeniny, bezvědomí, epileptické záchvaty, řezné rány, amputace končetin či omrzliny. Do teoretického výkladu je i zapojeno několik praktických cvičení, při kterých si účastníci kurzu mohou vyzkoušet například masáž srdce nebo uvedení člověka do stabilizované polohy. Účastníci kurzu také mají možnost poslechnout si několik nahraných hovorů z tísňové linky, z kterých mohou vyvodit nejčastější chyby a nesprávné postupy, které lidé ve vypjatých situacích dělají. V závěru kurzu první pomoci byl vymezen čas na případné dotazy.

6 EMPIRICKÁ ČÁST

Předchozí kapitoly této práce nastiňují teoretický rámec dané problematiky, základní pojmy, legislativní ukotvení, celkový proces zprostředkování náhradní rodinné péče i stručné nahlédnutí do okolních zemí a jejich systému náhradní rodinné péče. V této kapitole se autorka zabývá kvantitativním šetřením, které bylo zaměřeno na přípravné kurzy pro žadatele o náhradní rodinnou péči realizované Rodinným centrem Zdeňka Matějčka. Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, toto centrum poskytuje přípravné kurzy na území města Prahy již několik let. Přesněji řečeno realizuje poslední část celých příprav v návaznosti na teoretický blok přípravy, kterého se žadatelé účastní v Dětském centru Sulická v Krči. Jedná se tedy o zkoumání jen části příprav nikoliv jejího celku, a to z toho důvodu, že při teoretické části kurzu je přítomnost osoby nepůsobící v zařízení či nespádající do skupiny žadatelů nežádoucí. Vedoucí pracovníci zařízení tento postoj odůvodnili tím, že by to narušovalo jak průběh výkladu, tak chod na jejich pracovišti, především děti, které tam setrvávají. Toto rozhodnutí bylo plně respektováno, a proto se autorka práce rozhodla zaměřit pouze na druhou část kurzu vedenou pracovníky Rodinného centra Zdeňka Matějčka. Díky chápavému a vstřícnému přístupu všech těchto pracovníků bylo autorce umožněno zúčastnit se celé přípravné části kurzu, kterou pro žadatele o náhradní rodinnou péči provázejí. Při úvodním setkání účastníků kurzu se autorka stručně představila, uvedla důvod své přítomnosti a ujistila se, že není nikdo z přítomných proti. V opačném případě by se příprav nemohla účastnit. Žadatelé však dali k její přítomnosti souhlas, a tak si autorka této práce mohla vyzkoušet, čím vším si při přípravách procházejí a jaká témata se zde rozebírají. Na závěr druhého dne příprav byli žadatelé požádáni o vyplnění dotazníku sloužícího k realizaci empirické části této práce. Vzhledem k tomu, že maximální počet párů přítomných na jednom kurzu je deset, a celkový počet respondentů by byl tedy dvacet lidí, docházela autorka práce i na další přípravy konané tímto zařízením. Celkově takto oslovila pět různých skupin žadatelů o náhradní rodinnou péči.

6.1 CÍLE, METODY A STANOVENÍ HYPOTÉZ VÝZKUMU

Cílem výzkumného šetření bylo zjištění spokojenosti respondentů s průběhem části přípravného kurzu realizované Rodinným centrem Zdeňka Matějčka. Předmětem zájmu bylo především také zjištění, zda souhlasí obsah kurzu s představami žadatelů

či nikoliv a zda jim byl kurz přínosný v oblasti získání potřebných informací a učinění konečného rozhodnutí ohledně poskytování náhradní rodinné péče. Výsledek analýzy dotazníkového šetření by mohl posloužit jako zpětná vazba psychologkám, které tento kurz lektorují.

Pro realizaci výzkumu bylo zvoleno dotazníkové šetření. „**Šetření dotazníkové** – jedna ze zákl. s-gických **technik sběru informací**, postavená na získávání empir. Údajů prostřednictvím **dotazníku** (hovoří se proto také o technice dotazníku). Tento výzkumný nástroj je v podstatě předtištěným souborem otázek, na něž jsou vyžadovány písemné odpovědi od **respondentů**“ (Petrušek, 1996, s. 1261). Důvodem zvolení právě dotazníkového šetření byl především fakt, že žadatelé jsou v rámci přípravného kurzu posuzováni, zda jsou vhodní stát se náhradními rodiči či nikoliv. Písemné dotazování prostřednictvím anonymního dotazníku bylo proto nejvhodnější metodou. Respondenti pak mohli upřímně odpovídat na položené otázky bez obavy z toho, že by jim získané informace z dotazníku mohl uškodit v jejich konečném hodnocení. Rozdání výzkumných materiálů bylo vždy provedeno osobně autorkou práce na začátku druhého dne kurzu a po vyplnění odevzdávali respondenti vyplněné dotazníky na k tomu určené místo ve stejné místnosti. Dotazník byl sestaven z 10 otázek, z nichž 8 bylo polouzavřených, a 2 závěrečné byly otevřené. Tento dotazník je zahrnut do přílohy A této práce.

Celkem bylo rozdáno 66 dotazníků v rámci 5 různých žadatelských skupin zúčastňujících se odborných příprav pořádaných Rodinným centrem Zdeňka Matějčka v období listopad 2012 až únor 2013. Z tohoto počtu rozdaných dotazníků bylo vráceno 64 vyplněných. Vzhledem k ne příliš velkému okruhu možných respondentů není ani výzkumný vzorek rozsáhlý, avšak návratnost byla velmi úspěšná.

Na základě stanovení výzkumného problému empirického šetření byly sestaveny tyto hypotézy:

Hypotéza č. 1: Přípravné kurzy pořádané Rodinným centrem Zdeňka Matějčka splňují představy a očekávání většiny žadatelů, které se jich zúčastnili.

Hypotéza č. 2: Většina respondentů by se podobného kurzu měla zájem účastnit, i kdyby nebyl povinný.

Hypotéza č. 3: Přípravný kurz pomůže většině respondentů rozhodnout se, zda jsou schopni převzít dítě do náhradní rodinné péče.

Hypotéza č. 4: Většina respondentů si myslí, že další vzdělávání po přijetí dítěte do rodiny už není třeba.

Hypotéza č. 5: Většina respondentů preferuje vícedenní přípravný kurz než jednodenní.

Empirická část byla kromě dotazníkového šetření ještě rozšířena o rozhovor s jednou z lektorek přípravného kurzu Rodinného centra Zdeňka Matějčka. Autorka se pro toto rozšíření rozhodla jednak proto, aby měla možnost alespoň zprostředkovaně se dozvědět, jak probíhá úvodní část příprav odehrávající se v Dětském centru Sulická a pak také z toho důvodu, aby zjistila, jak se na celou oblast přípravných kurzů pro zájemce o náhradní rodinnou péči dívá odborník. Přepis tohoto rozhovoru je tedy součástí empirické části této bakalářské práce.

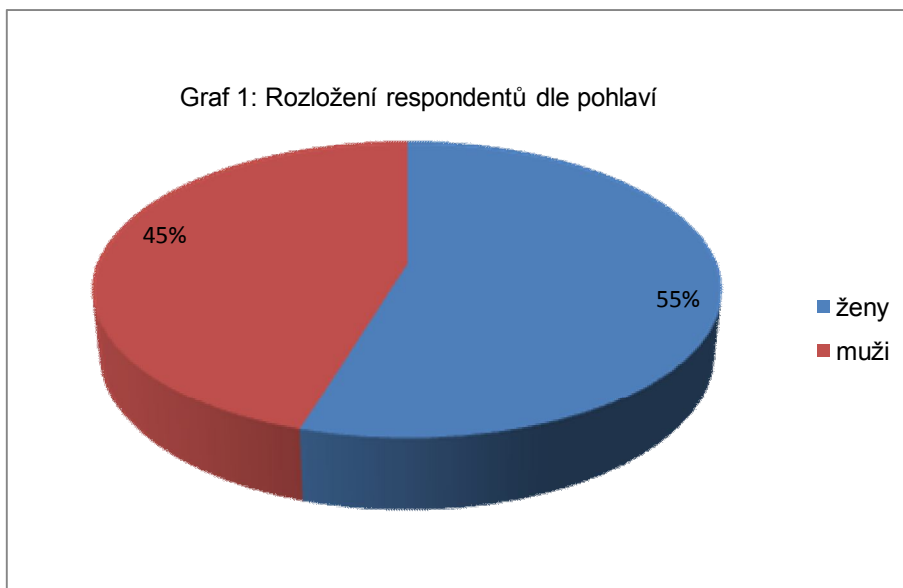
6.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Pro sběr dat bylo osloveno 5 skupin žadatelů, kteří absolvovali přípravné kurzy od listopadu 2012 do února 2013 v Rodinném centru Zdeňka Matějčka. Celkem to bylo 66 respondentů, kteří souhlasili s dotazníkovým šetřením.

Tabulka 1: Rozložení respondentů dle pohlaví

Podíl žen a mužů na přípravných kurzech		
Varianty odpovědí	Počet	Procenta z celku
Žena	35	55 %
Muž	29	45 %

Zdroj: Autor práce (vlastní šetření)

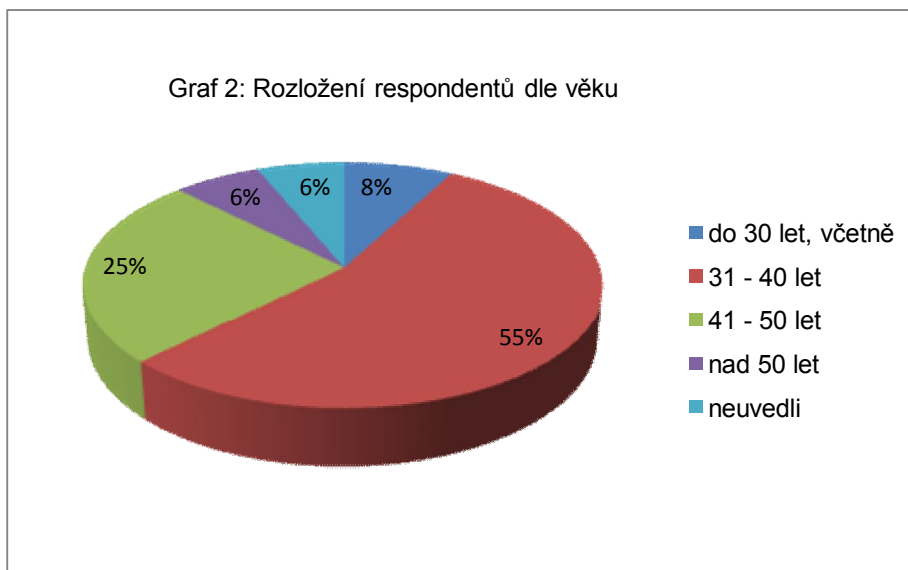
Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Z tabulky 1 a grafu 1 je patrné, že rozložení účastníků přípravného kurzu bylo v rámci pohlaví vcelku vyrovnané, téměř z poloviny ho tvořili muži a něco málo přes polovinu ženy. Z tohoto výsledku vyplývá, že žadatelé se většinou účastní odborných příprav v páru.

Tabulka 2: Rozložení respondentů dle věku

Věkové hranice	Počet	Procenta z celku
Do 30 let včetně	5	8 %
31 – 40 let	35	55 %
41 – 50 let	16	25 %
Nad 50 let	4	6 %
Neuvedli	4	6 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

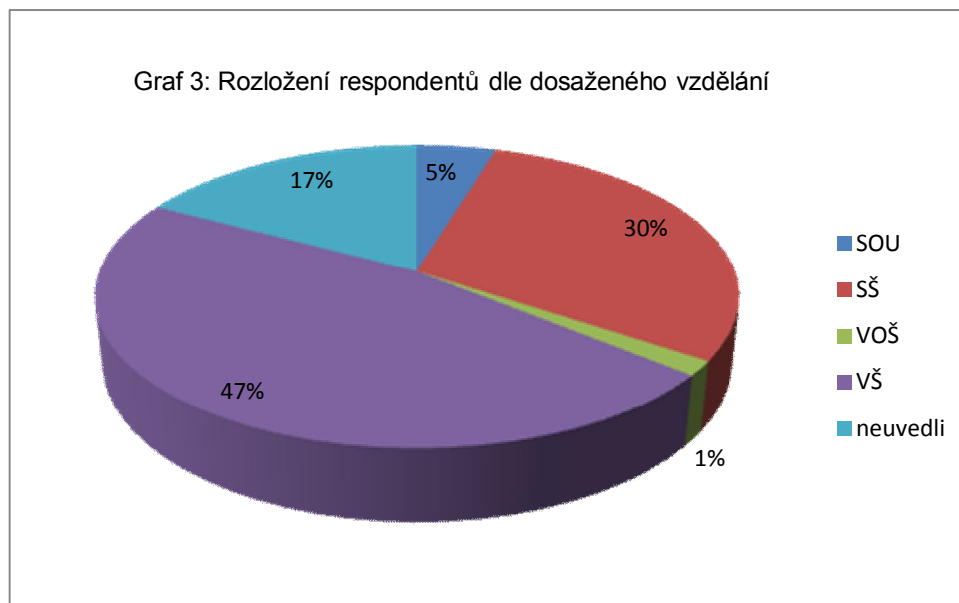
Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Rozložení respondentů dle věku se z největší části pohybovalo ve věkové skupině od 31 do 40 let, a sice celých 55 % ze všech účastníků kurzu. Další nejčetněji zastoupenou věkovou skupinou bylo rozmezí 41 až 50 let, celých 25 %. Nejmladšímu účastníkovi bylo 27 let, nejstaršímu 57 let.

Tabulka 3: Rozložení respondentů dle dosaženého vzdělání

Varianty odpovědí	Počet	Procenta z celku
SOU	3	5 %
SŠ	19	30 %
VOŠ	1	1 %
VŠ	30	47 %
Nevedli	11	17 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Na základě vyplnění kolonky zaměřené na nejvyšší dosažené vzdělání respondentů vyplývá, že většina z nich má vysokoškolský titul, celých 47 %. Středoškolsky vzdělaní účastníci zastupují také velký podíl, a sice 30 % z celkového počtu. Následují střední odborná učiliště, poté žadatelé, kteří na tuto otázku nechtěli odpovídat, a pouze jeden účastník dosáhl vyššího odborného vzdělání.

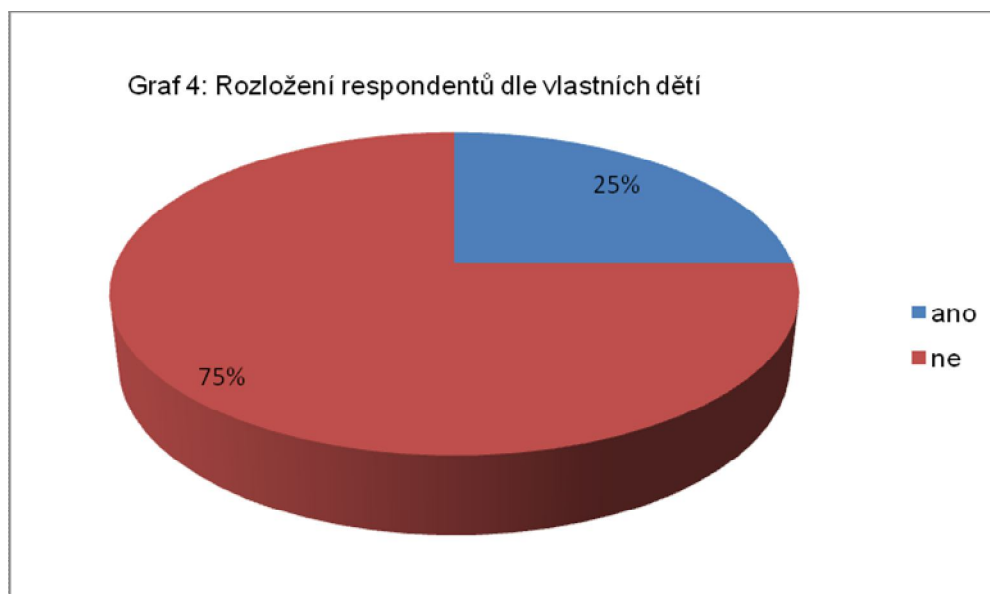
6.3 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

V následující podkapitole jsou uvedeny výsledky z dotazníkového šetření. Hodnoty výsledků jsou přehledně zpracovány do tabulek a grafů.

Tabulka 4: Rozložení respondentů dle vlastních dětí

Variety odpovědí	Počet	Procenta z celku
Ano	16	25 %
Ne	48	75 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

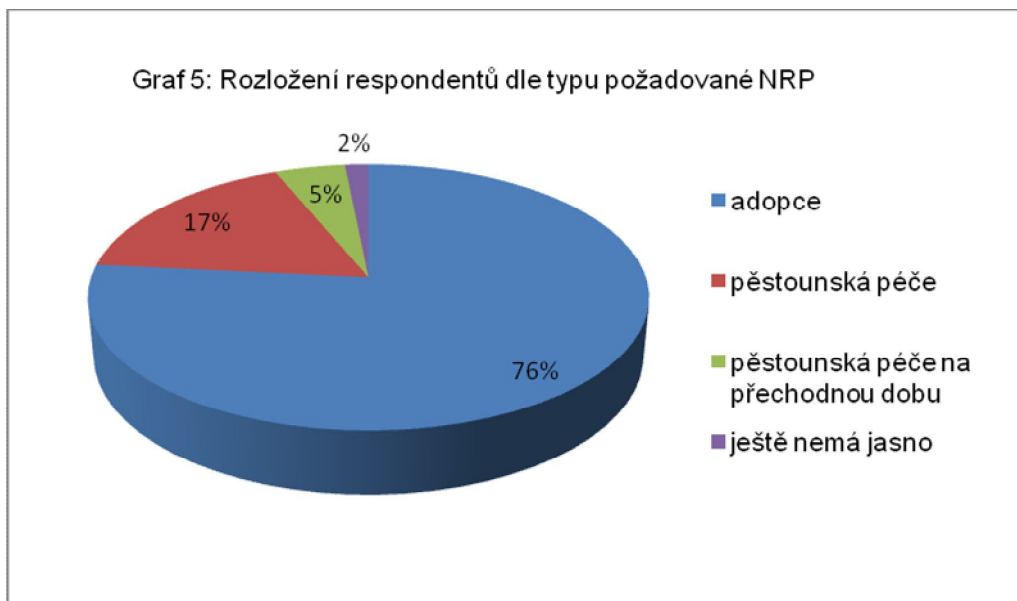
Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Vzhledem k tomu, že většina žadatelů o náhradní rodinnou péči má zájem o osvojení dítěte, jak ukazuje i následující tabulka 5 a graf 5, tak by se mohlo zdát, že je dotazování na přítomnost vlastních dětí poněkud zbytečné, ale jak ukazuje tabulka 4 a graf 4, není tomu tak. Tři čtvrtina dotázaných (75 %) sice odpověděla, že vlastní děti nemá, ale 25 % respondentů uvedlo, že ano. Dále ještě nutno uvést, že 3 ze 48 respondentů, kteří vlastní děti nemají, napsalo, že již ale mají jedno dítě adoptované.

Tabulka 5: Rozložení respondentů dle typu požadované NRP

Variety odpovědí	Počet	Procenta z celku
Adopce	49	77 %
Pěstounská péče	11	17 %
Pěstounská péče na přechodnou dobu	3	5 %
Ještě nemá ujasněno	1	1 %

Zdroj: autor (vlastní šetření)

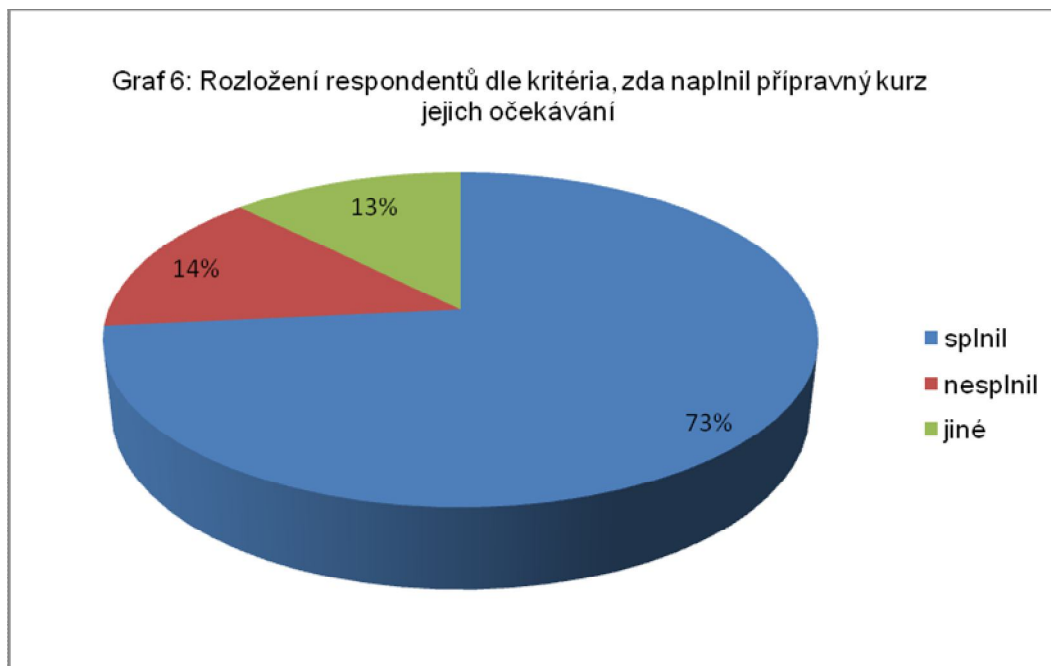
Zdroj: autor (vlastní šetření)

Jak již bylo zmíněno u popisu předchozí tabulky a grafu, většina respondentů žádá o osvojení dítěte, rovných 76 %. Forma náhradní rodinné péče, o kterou si jako druhou nejčastější respondenti zažádali je pěstounská péče s 17 ti %. Zbytek dotázaných se zajímalo o pěstounskou péči na přechodnou dobu či ještě neměli ujasněno, kterou z forem si zvolí.

Tabulka 6: Rozložení respondentů dle kritéria, zda naplnil přípravný kurz jejich očekávání

Variety odpovědí	Počet	Procenta z celku
Splnil	47	73 %
Nesplnil	9	14 %
Jiné	8	13 %

Zdroj: autor (vlastní šetření)

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

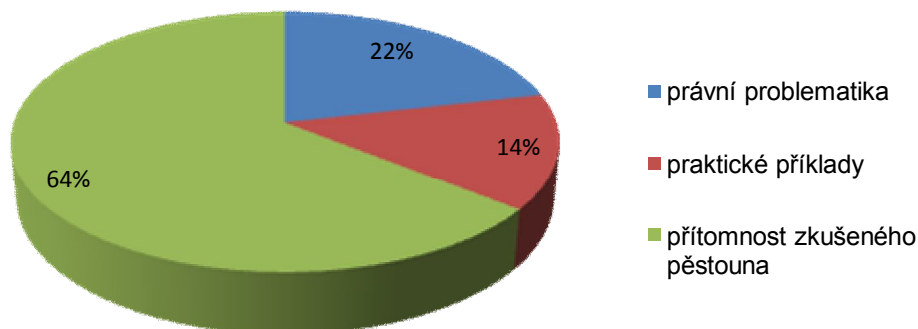
Tabulka 6 a graf 6 znázorňují odpovědi na otázku, zda přípravný kurz splnil jejich očekávání a požadavky. Z výsledků je jasné, že většina dotázaných, tedy 73 %, byla s obsahem kurzu spokojena. Avšak 9 respondentů uvedlo, že příprava vůbec neproběhla tak, jak očekávali, a 8 respondentů využilo prostoru pro vlastní odpověď, kde 4 z nich uvedli, že pro ně byl obsah kurzu nad jejich očekávání, 2 lidé, že jen částečně a další 2 si myslí, že takový kurz vůbec nepotřebují absolvovat.

Tabulka 7: Rozložení respondentů, kteří s kurzem nebyli spokojeni dle kritéria, na jakou oblast by se více zaměřili

Varianty odpovědí	Počet	Procenta z celku
Právní problematika	3	22 %
Praktické příklady	2	14 %
Přítomnost zkušeného pěstouna	9	64 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf 7: Rozložení respondentů, kteří s kurzem nebyli spokojeni dle kritéria, na jakou oblast by se v kurzu více zaměřili

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Respondenti, kteří nebyli s kurzem spokojeni, tedy uvedli, že kurz nesplnil jejich očekávání, měli možnost uvést, na jakou oblast by se více zaměřili nebo, co jim v přípravě úplně chybělo. Tuto možnost využilo celkem 14 dotázaných. 64 % z nich postrádalo v rámci přípravného kurzu setkání se zkušeným pěstounem či osvojitelem, který by jim mohl předat své zkušenosti a rady. Druhá skupina nespokojených respondentů by se více zaměřila na oblast právní problematiky a ostatní by uvítali více praktických příkladů z oblasti náhradní rodinné péče.

Tabulka 8: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by se kurzu zúčastnili i pokud by nebyl povinný

Varianty odpovědí	Počet	Procenta z celku
Ano	45	70 %
Možná	11	17 %
Ne	8	13 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Výsledek této otázky nebyl pro autorku práce vcelku překvapivý. Již ve své výzkumné hypotéze totiž předpokládala, že i pokud by odborná příprava nebyla povinná v rámci zprostředkování náhradní rodinné péče, tak by o ni většina žadatelů měla i přesto zájem. Jak vyplývá z tabulky 8 a grafu 8, celých 70 % respondentů by kurz uvítalo i pokud by nebyl nařízený. Celkem 11 účastníků kurzu se nedokázalo jasně rozhodnout, zda by o to měli zájem a 8 ze všech 66 respondentů by rozhodně nic takového dobrovolně nepodstupovali.

Tabulka 9: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by upřednostnili přípravy zvlášť pro pěstouny a osvojitele či společně

Variety odpovědí	Počet	Procenta z celku
Společně	34	53 %
Odděleně	30	47 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Respondentů, kteří by upřednostňovali přípravy zvlášť pro žadatele o osvojení a žadatele o pěstounskou péči bylo téměř stejně jako těch, kteří by preferovali realizovat kurzy dohromady. Rozdíl byl jen o 4 zúčastněné.

Tabulka 10: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by upřednostnili přípravy individuální či spíše skupinové

Varianty odpovědí	Počet	Procenta z celku
Individuální	11	17 %
Skupinové	53	83 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Téměř k jednotnému stanovisku došli respondenti u dotazu, zda by jim více vyhovovala skupinová příprava či individuální, tedy jen žadatel spolu s odborníkem. Většina, tedy 53 lidí odpovědělo, že absolvování kurzu ve skupině je vhodnější forma.

Tabulka 11: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by upřednostnili přípravy jednodenní či vícedenní

Varianty odpovědí	Počet	Procenta z celku
Jednodenní	25	39 %
Vícedenní	39	61 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Přes polovinu dotázaných (61 %) předpokládá, že je lepší rozložit odbornou přípravu do více setkání než vše vtěsnat do jednoho dne. Pro jednodenní kurz bylo 25 žadatelů.

Tabulka 12: Rozložení respondentů dle kritéria, zda byl pro ně obsah kurzu srozumitelný

Varianty odpovědí	Počet	Procenta z celku
Ano	56	88 %
Ano, ale ocenila bych více praktických příkladů	6	9 %
Ne zcela	2	3 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Výkladu jednotlivých témat rozumělo 56 účastníků kurzu. Někteří sice neměli problém s porozuměním, ale rádi by, kdyby se teoretické přednášky prokládaly příklady z praxe. Takových bylo 6 respondentů. Jen 2 dotazovaní pořádně neporozuměli probíranému obsahu.

Tabulka 13: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by uvítali další vzdělávání i po přijetí dítěte do rodiny

Variety odpovědí	Počet	Procenta z celku
Ano	46	72 %
Ne	18	28 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Tabulka 13 a graf 13 ukazují, že 46 dotázaných by se ráda v oblasti náhradní rodinné péče dále vzdělávala i po přijetí dítěte do rodiny. Jen 18 z 66 respondentů by tuto možnost neměla zájem využít.

Tabulka 14: Rozložení respondentů s vlastními dětmi dle kritéria, zda by měli zájem o podobný přípravný kurz i pro ně

Varianty odpovědí	Počet	Procenta z celku
Ano	22	49 %
Ne	14	31 %
Nevím	9	20 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

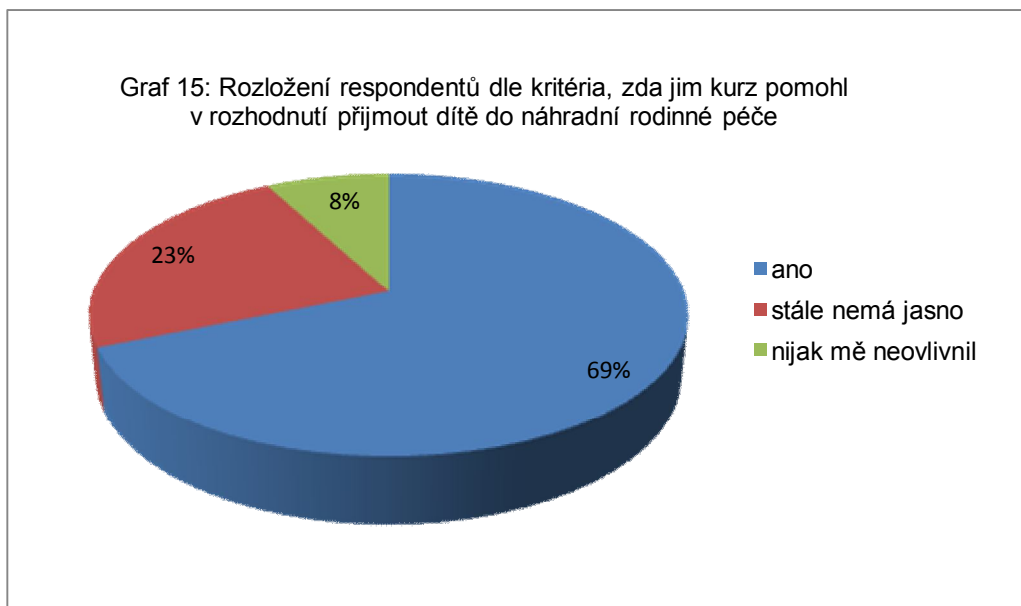
Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Myšlenka zrealizovat podobné přípravné kurzy i pro biologické děti žadatelů zaujala 22 respondentů z celkových 45, kteří vlastní děti mají. Rodičů, kteří takový způsob připravování vlastních dětí na příchod přijatého dítěte nepovažují za nutné, bylo 14. Nerozhodných rodičů v odpovědi na tento dotaz se objevilo celkem 9.

Tabulka 15: Rozložení respondentů dle kritéria, zda jim kurz pomohl v rozhodnutí přijmout dítě do náhradní rodinné péče

Variety odpovědí	Počet	Procenta z celku
Ano	44	69 %
Stále nemám jasno	15	23 %
Nijak mě neovlivnil	5	8 %

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Většina ze zúčastněných (44 lidí) si myslí, že jim kurz pomohl rozhodnout se o přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. 15 žadatelů nemá ani po absolvování celých příprav stále jasno, zda do toho jít či jakou formu náhradní rodinné péče zvolit. Mezi dotazovanými se také 5 krát objevila odpověď, že jim tento kurz v rozhodování nijak nepomohl.

Předchozí grafy a tabulky zobrazují výsledky šetření získané z odpovědí respondentů na polouzavřené otázky. Na konci dotazníku byly také zahrnuty dvě otevřené otázky, které měly za cíl zjistit názory žadatelů na průběh kurzu a jejich doporučení, která mohou vést k zefektivnění obsahu kurzu.

První z otevřených otázek zněla: „**V čem byl pro vás kurz nejpřínosnější?**“. Z celkových 66 respondentů využilo možnost zodpovědět tuto otázku 55 žadatelů. Pro přehlednost autorka tyto odpovědi rozdělila do 7 okruhů dle obsahu názoru, ty byly po vyhodnocení seřazeny dle nejvyšší četnosti jejich použití. Zde je stručný přehled: První okruh: *užitečné informace o dané problematice*. Odpověď 33 % respondentů z celkového počtu.

Druhý okruh: *konkrétní příklady z praxe*. 25 % respondentů.

Třetí okruh: *vlastní emocionální prožitky*. 15 % dotázaných.

Čtvrtý okruh: *návštěva kojeneckého ústavu*. Za přínosné považovalo 9 % respondentů.

Pátý okruh: *kurz první pomoci*. Taktéž požadováno 9 % respondentů.

Šestý okruh: *získané kontakty*. Důležité pro 5 % dotázaných.

Sedmý okruh: *možnost konzultace s psychologem*. Přínosné pro 4 % žadatelů.

Druhá z uvedených otevřených otázek byla: „**Co byste v kurzu změnil/a nebo o co byste ho doporučoval/a rozšířit?**“. Svě doporučení uvedlo 30 respondentů z 66 dotázaných. Autorka znovu tyto získané odpovědi rozdělila pro přehled do několika okruhů. Tentokrát je bylo celkem 9. Zde je jejich krátký popis, opět seřazený od nejčtetnějšího po nejméně uváděného:

První okruh: *uvádět více příkladů z praxe*. Reakce 23 % respondentů.

Druhý okruh: *zkrátit rozsah přípravy*. Požadavek uvedený ve 23 % odpovědí.

Třetí okruh: *zařadit setkání se zkušenými náhradními rodiči*. Celkem 18 % odpovědí.

Čtvrtý okruh: *zorganizovat i následná setkávání*. Takto zodpovědělo 13 % dotázaných.

Pátý okruh: *realizovat přípravu mimo pracovní dny*. Doporučení od 7 % respondentů.

Šestý okruh: *poskytnout tištěné materiály o problematice*. Postrádalo 7 % dotázaných.

Sedmý okruh: *více informací o legislativě týkající se NRP*. Žádost ve 3% odpovědí.

Osmý okruh: *více se zaměřit na vývoj kojenců a batolat*. Nedostatek, který uvedly 3 %.

Devátý okruh: *podrobněji rozebrat téma, jak říci dítěti, že je adoptované*. Toto doporučení uvedla 3 % respondentů, kteří využili možnost odpovědět na tuto otevřenou otázku.

Z výše uvedeného průzkumu vyplývá, že **hypotéza č. 1**: „Přípravné kurzy pořádané Rodinným centrem Zdeňka Matějčka splňují představy a očekávání většiny žadatelů, které se jich zúčastnili“, se potvrdila. Na tuto skutečnost poukazuje tabulka 6 a graf 6 znázorňující výsledky odpovědi otázky č. 1, která se tímto tématem v dotazníku zabývá. **Hypotéza č. 2**: „Většina respondentů by se podobného kurzu měla zájem účastnit, i kdyby nebyl povinný“ byla jednoznačně potvrzena odpověďmi uvedenými v dotazníku u otázky č. 3, které byly znázorněny v tabulce 8 a grafu 8. Další **hypotéza č. 3**: „Přípravný kurz pomůže většině respondentů rozhodnout se, zda jsou schopni převzít dítě do náhradní rodinné péče“ byla taktéž potvrzena, a sice na základě vyhodnocení dotazníkové otázky č. 8, jejíž výsledky jsou zobrazeny v tabulce 15 a grafu 15. Jako jediná z uvedených hypotéz se nepotvrdila **hypotéza č. 4**: „Většina respondentů si myslí, že další vzdělávání po přijetí dítěte do rodiny už není třeba.“ Jak ukazuje tabulka 13 a graf 13, většina respondentů v otázce č. 6 napsala, že by další vzdělávání uvítala. Poslední **hypotéza č. 5**: „Většina respondentů preferuje vícedenní přípravný kurz než jednodenní“ se ukázala jako správná díky otázce č. 4. Výsledky z ní získané zobrazuje tabulka 11 a graf 11.

6.4 ROZHOVOR S LEKTORKOU PŘÍPRAVNÉHO KURZU

Pro dotvoření představy o odborné přípravě a utvoření objektivního názoru byl v rámci empirického šetření zahrnut také rozhovor s jednou z lektorek přípravného kurzu žadatelů o náhradní rodinnou péči Rodinného centra Zdeňka Matějčka. Účelem bylo získat i jiný úhel pohledu na tento kurz než jen od jeho účastníků. Autorka této práce zvolila strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, který se v tomto případě jevil jako nejvhodnější. „*Tento typ rozhovoru se používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek kladených dotazovanému*“ (Hendl, 2005, s. 173). V tomto případě totiž nešlo o množství získaných informací ale o seznámení se s názory a postoji dotazované psycholožky Mgr. Simony Kovářové. Rozhovor o délce asi 30 minut byl uskutečněn v Rodinném centru Zdeňka Matějčka dne 11. 12. 2012 a byl nahráván na diktafon. Zde je jeho poupravený přepis:

Nejprve bych Vás požádala o stručné představení sama sebe.

Původně jsem byla zdravotní sestra, poté jsem vystudovala jednooborovou psychologii. Po dokončení školy jsem pracovala v DC Paprsek, kde jsem se věnovala psychologické péči o rodiny s dětmi s postižením. Od roku 2007 se podílím jako lektorka na přípravách, posuzování a doprovázení náhradních rodin (pěstounských a osvojitelských rodin).

Nyní prosím o představení organizace, ve které pracujete.

DC Paprsek je magistrátní zařízení, které má po Praze několik stacionářů sloužících pro rodiny s dětmi s postižením nebo pro rodiny, kde jsou mladí dospělí s postižením. Pod DC Paprsek také spadá RC Zdeňka Matějčka, které je určeno pro náhradní rodiny (pěstounská péče, adopce, pěstounská péče na přechodnou dobu).

Jak jste se dostala k lektorování přípravných kurzů?

Pro DC Paprsek jsem pracovala ještě před tím, než od Magistrátu hl. m. Prahy získalo zakázku na realizaci příprav pro žadatele o náhradní rodinnou péči. Poté, co byla Paprsku zakázka udělena, jsem se jako klinická psycholožka na této práci začala podílet a to trvá do dnes. Jedná se o část příprav pro budoucí osvojitele a pěstouny, jejich posuzování a následné doprovázení rodiny. Máme na starosti přípravu pro žadatele v rámci Prahy.

Jak dlouho tyto kurzy tedy lektorujete?

Od konce roku 2007, takže asi pět let.

Jak celkové přípravy probíhají?

Zájemci o náhradní rodinnou péči si nejprve podají žádost na městském úřadu obce s rozšířenou působností podle místa svého trvalého bydliště, vyplní zde potřebné dokumenty. Celý tento spis je poté předán Magistrátu hl. m. Prahy, odkud ho poté postupují sem k nám (RC Zdeňka Matějčka), kde se ho ujme naše sociální pracovnice a ta celé přípravy organizuje a komunikuje s jednotlivými žadateli. První část příprav probíhá v DC Sulická, kde jsou teoretické přednášky odborníků, a potom následuje individuální návštěva žadatelů dětského domova nebo kojeneckého centra v Sulické. Poté u nás probíhají dvě odpoledne, což je takový závěrečný kurz, kde tedy od té teorie a od těch rad se vlastně přechází k zážitkovým technikám, aby si žadatelé tímto způsobem uvědomili, jak to prožívají, jak to oni mají vnitřně. Poté mají žadatelé jeden den, kde je čeká testová část, kde vyplňují testovou baterii psychologických testů a individuální pohovor s psycholožkou. Následně mají neomezenou možnost domluvat si individuální konzultace s psychologem podle jejich potřeb. Mohou přijít jak v průběhu procesu příprav, potom v tom období rozhodovací fáze, kdy mají čas si rozmyslet, zda přijmou určité dítě do péče (30 dní), tak i následně v období po přijetí dítěte do rodiny.

Máte bližší představu o tom, jak přípravy v DC Sulická probíhají, jaká témata tam jsou probírána, jací odborníci tyto přednášky vedou atd.?

Jsou tam odborníci, je tam pediatr, sociální pracovnice z Magistrátu, neuroložka, potom odborník na drogové závislosti a pak tam jsou dětské psycholožky. Žadatelům jsou v rámci přednášek vykládána různá témata týkající se náhradní rodinné péče, vývojové psychologie, deprivace dítěte, genetiky atd.

Víte, proč se spolupracuje právě s DC Sulická?

No, já když jsem se začala na této práci podílet, tak vlastně přípravy už v DC Sulická probíhaly a je vlastně kvitováno, že je dobré, když zájemci o náhradní rodinnou péči můžou vidět na přímo to zařízení, kde ty dětičky pobývají. Takže pro Prahu je to tento směr, kdy tedy v rámci příprav je realizována i návštěva v DC Sulická a máme i kladnou zpětnou vazbu, že je to taková konkrétnější představa o dětech, které potřebují tu náhradní rodinu.

Jaké jsou podle vás vhodnější formy příprav – jednodenní/vícedenní?

Tak určitě vícedenní přípravy, za jeden den se toho nedá moc zvládnout.

– společné/oddělené?

Tady u nás to tedy probíhá společně a pěstouni pak mají ještě jeden den navíc, plus profesionální pěstouni zrovna tak a co se nestihne ve skupinových přípravách,

se pak ještě může dobrat během individuálních rozhovorů. Takže spíš společně, ten začátek určitě společně.

– individuální/skupinové?

Tak my děláme oba tyhle ty směry, ale myslím si, že zpočátku je dobré určitě skupinově. Určitě je dobrá svépomocná skupina, u které je přítomen odborník. My spíš vedeme ty přípravy formou diskuzí, kdy záleží na dynamice skupiny, jak se zapojují, jestli jsou otevření a zvědaví a jaká témata je zajímají. Program příprav vždy vychází z přání a potřeb té skupiny. Obvykle se témata opakují, většinou jsou dost podobná.

Myslíte si, že jsou tyto kurzy potřebné? Dá se na rodičovství vůbec připravit? Proč myslíte, že jsou právě pro náhradní rodinnou péči přípravy, když normálně se na rodičovství kurzy nedělají?

Tak určitě se domnívám, že ty kurzy jsou potřebné. U těch adoptivních rodin je potom rodičovství stejné nebo podobné jako u biologických rodin akorát je potřeba si uvědomit, že ty dětičky mají jiný začátek a že ty rodiny mají jiný start. A u těch pěstounských rodin a profesionálních pěstounských rodin tam je to samozřejmě velice potřebné.

Souhlasíte s tím, že je přípravný kurz pro náhradní rodiče povinný?

Určitě souhlasím.

Myslíte si, že by mělo být i následné vzdělávání náhradních rodičů, po přijetí dítěte?

Tak co se týká té profesionální pěstounské péče tak si myslím, že je to potřebné. A i u těch dlouhodobých pěstounských rodin si myslím, že je to dobré a že by měli mít možnost setkávání v rámci svépomocných skupin a možnost dalšího vzdělávání. U těch adoptivních rodin, tam si myslím, že je to už na jednotlivých rodinách, jak kde si tu pomoc vyhledají a to vzdělávání je už spíš na té rodině, individuálně podle potřeby.

Měly by se podle Vás začít organizovat podobné kurzy i pro biologické děti náhradních rodičů?

Tak to si myslím, že je diskutabilní téma. Někteří rodiče se připravují na přijetí dítěte více, některé méně. U adoptivních rodin, jak už jsem řekla je ten začátek jiný, ale pak už to probíhá skoro stejně jako u biologického rodičovství. Takže si myslím, že by to mělo být určitě dobrovolné. Někdo si těch informací shání více někdo méně. V náhradní rodinné péči se klade důraz na kvalitu osobnosti rodičů. A proto jsou i ty přípravy, protože ty rodiče musí být kvalitnější a musí být připraveni na různé situace, které mohou přijít v souvislosti s tou náhradní rodinnou péčí. Ale určitě by tam

nějaká příprava být měla. Pokud přijde dítě do náhradní rodiny, kde vyrůstá biologické dítě osvojitelů nebo pěstounů, tak by podpůrná péče speciální pro to dítě i rodiče být měla. Takže si myslím, že příprava i v zájmu těch dětí by byla prospěšná.

Myslíte, že je kurz, tak jak v současnosti probíhá, časově dostačující?

Co se týká té skupinové práce, tak nějakým způsobem ten čas využíváme, někdy nám ten čas stačí, někdy nestačí. Ale je tam ta možnost těch individuálních konzultací, takže vzhledem k tomu, že je tady taková ta návaznost, že tady pracujeme skupinově a potom co se nestihne v té skupině, tak se doprobere individuálně, tak se domnívám, že ano. Dříve jsme kurz měli celé dva dny, od devíti do pěti s přestávkou na oběd a v současné době ho máme od jedné hodiny do šesti bez velké přestávky. Takže o takové dvě hodinky je to zkrácené.

S čím si myslíte, že mají žadatelé při kurzech potíže? (např. praktická cvičení, sdělení osobních informací)

Tak většinou zpočátku, je to teda zase individuální, ale většinou zpočátku těch příprav žadatelé nevědí, co je čeká, takže zvýšené napětí tam může být, ale po čase se to rozplyne a nějakým způsobem se to zvládá. Máme zpětnou vazbu, že to většinou zvládají bez problému.

A myslíte, že jsou třeba nervózní a ovlivnění vědomím, že je budete hodnotit?

My to máme v současnosti nastaveno tak, že to posuzování provádí kolegyně, která tady pracuje externě, takže na těch přípravách není. Dříve jsme to dělali tak, že jsme posuzovali ty zájemce my a teď teda posuzujeme některé zájemce a některé zájemce posuzuje kolegyně, takže se domnívám, že tím nějak nejsou ovlivnění. My tedy napíšeme zprávu z těch příprav a kolegyně potom posuzuje na základě toho individuálního setkávání. Pokud tam jsou nějaké nejasnosti, tak je ta rodina posuzována týmově. Takže rodina je pozvána na novou schůzku a závěr je učiněn společně, týmově. Za tu dobu, co si vybavuji, byly asi jen dva nebo tři případy, kdy bylo hodnocení posouzeno negativně.

Myslíte si, že přípravy pomohou žadatelům rozhodnout se, zda přijmout dítě do NRP?

Domnívám se, že je to spíše podpoří a někteří, když se dozví podrobnosti, tak samozřejmě můžou mít nějaké obavy, které se snažíme, aby tady sdíleli, a tím je zase ten závěr, že obvykle odchází spíš podpořeni. Někdy mají zájemci o pěstounskou péči nedostatečné nebo zkreslené informace, jaké děti do této formy náhradní rodinné péče přicházejí. A obvykle, když znají nějaké příklady z praxe, tak u nich mohou nastat

nějaké obavy, které zase rozebíráme a snažíme se samozřejmě o podporu jejich, aby tu situaci zvládli, co nejlépe a ujistíme je, že mají možnost i dalších konzultací.

Na vaší části příprav, které jsem se zúčastnila, nebyl přizván zkušený náhradní rodič. Proč, není to užitečné?

Dříve jsme zvali paní, která adoptovala dvě děti, měla je už dospělé a zvali jsme i individuálně pěstounky ale teď z časových důvodů teda nezmene. Dělali jsme i nabídku, že když by teda byl zájem, tak bychom tu schůzku domluvili, ale žadatelé jako nemají čas. Prostě dříve jsme dělali nabídku, že bychom pozvali zkušenou pěstounku nebo matku, která adoptovala děti, rodiny se v případě zájmu měli zapisovat a pokud to bylo dobrovolné, tak toho žadatelé nevyužili. V rámci přípravných kurzů by se to v současné době nevešlo, musely by se časově rozšířit. Nebo jako vešlo by se to, ale bylo by to na úkor zase něčeho jiného, třeba nějakého podstatného tématu. Takže v rámci příprav se nám to tam momentálně hodinově nevejde.

V rámci příprav je nově zařazen kurz první pomoci, co si o tom myslíte?

Kurz první pomoci se vlastně zařadil v souvislosti s profesionální pěstounskou péčí, takže je to magistrátní rozhodnutí, že zájemci o náhradní rodinnou péči by měli, v rámci péče o dítě, touto přípravou projít. Myslím si, že je to přínosné.

Myslíte si, že máte dostatek času pro objektivní posouzení žadatelů při přípravách?

Myslím, si že ano. Jak už jsem zmínila, posouzení dělá hlavně naše kolegyně, která je s žadateli v kontaktu při individuálních setkáváních, kdy my jí předáváme krátkou zprávu ze skupinových příprav s žadateli.

Trvá kontakt mezi Vámi a žadateli většinou i po skončení kurzu? Obrací se na Vás?

Je to samozřejmě individuální, takže jak kteří ale ta možnost tady je a většinou ji využívají. My žadatelům dáváme kontakty po Praze, aby každý měl svobodnou volbu, a samozřejmě mají možnost toho doprovázení tady u nás a některé rodiny se nám ozývají. Máme i zpětnou vazbu jako pozitivní, že se třeba ozvou, že všechno je v pořádku. Děláme i ty kurzy pro druhožadatele, taková setkání jednodenní, kam teda přijdou ty rodiny s přijatým dítětem, takže vidíme, že to všechno funguje. Je to prostě na dobrovolné spolupráci těch rodin.

Je něco, co byste změnila či upravila v rámci přípravných kurzů?

Tak drobné úpravy děláme pořád, snažíme se co nejvíce vyjít vstříc zájemcům o adopci. Možná bych tam prostě nějak rozšířila to, že by přišel někdo, kdo už má zkušenost s náhradní rodinnou péčí. Ale myslím si, že tohle zase můžou

nahradit nějaké svépomocné skupiny, setkávání náhradních rodin. My z časových důvodů nemáme zatím kapacitu na to nějak ty přípravy rozšiřovat. Vzhledem k tomu, kolik nás tady je a jak to je časově nastavené. Takže proto je i možnost těch dalších zařízení, nejsme tedy jediné zařízení, které se zabývá náhradní rodinnou péčí a pokud teda tady budeme nějak kapacitou posílení, tak určitě služby rozšíříme.

6.5 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ Z EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ

Žadatelé, kteří prošli odbornou přípravou realizovanou Rodinným centrem Zdeňka Matějčka, se většinou shodují na tom, že obsah kurzu naplnil jejich představy a očekávání. Možná i díky tomuto faktu by mnozí z nich prošli takovýmto školením dobrovolně, tedy, aniž by to bylo podmínkou pro zprostředkování náhradní rodinné péče. Lektorka tohoto kurzu považuje jejich povinnou účast na kurzu za správnou.

V otázkách na vhodnou formu kurzu se překvapivě naprosto shodují jak samotní účastníci, tak i jejich lektorka. Nejvíce vyhovující shledávají společnou (žadatelé o adopci i o pěstounskou péči společně), vícedenní a skupinovou formu přípravy (společně s ostatními žadatelé místo individuální formy jen s psychology).

Co se týče dotazu na možnost následného vzdělávání i po převzetí dítěte do rodiny, názory se opět velice podobají. Většina žadatelů by možnost dalšího setkávání rozhodně využila a lektorka kurzu rovněž s touto nabídkou souhlasí, myslí si, že především pro žadatele o pěstounskou péči je takovéto následné vzdělávání a setkávání velice potřebné.

Ze srovnání názorů na pořádání podobných přípravných kurzů pro biologické děti žadatelů vyplývá, že jsou v tomto žadatelé i lektorka kurzu za jedno. Takovou myšlenku vítají jako přínosnou. Lektorka při rozhovoru uvedla, že se jedná o individuální potřebu, kdy některá rodina zvládne své děti připravit dostatečně a některá potřebuje pomoc odborníků.

Jak je možné vyčíst z výsledků výzkumu, většina respondentů se domnívá, že jim přípravný kurz pomohl rozhodnout se, zda jsou schopní přijmout dítě do náhradní rodinné péče. Druhý úhel pohledu, tedy názor lektorky kurzu je takový, že v rámci příprav mohou žadatelům vyvstat různé otázky a pochyby, které se ale s nimi spolu s kolegyní snaží probrat a povzbudit je v jejich úmyslu. Domnívá se, že jsou v rámci obsahu kurzu podporování a vedeni k jasnému úsudku o celé problematice.

Žadatelé i lektorka kurzu se shodují i v otázce možného obohacení kurzu. Lektorka sama přiznává, že účast zkušeného náhradního rodiče na kurzu je velmi obohacující a přínosné. Ráda by tento prvek do obsahu kurzu opět zařadila, momentálně na to však nemají dostatečnou časovou kapacitu.

ZÁVĚR

Absolvováním přípravného kurzu a zařazením do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči není pro zájemce o osvojení či pěstounskou péči celý tento proces u konce. Ten nejdůležitější a jimi nejvíce očekávaný okamžik teprve přijde s přijetím dítěte do rodiny. Zatím si náhradním rodičovstvím procházeli pouze teoreticky, tedy prostřednictvím přednášek, kasuistik, odborné literatury či setkání se zkušeným náhradním rodičem, ale až po příchodu dítěte doopravdy zjistí, co to všechno obnáší a znamená v praxi. Doba mezi absolvováním odborné přípravy a samotným přijetím dítěte do rodiny se v průměru pohybuje kolem dvou let, což je dlouhá doba na uchování všech svých dojmů, zkušeností a informací získaných v rámci těchto kurzů. Tento fakt autorka považuje za věcný námět k zamyšlení a případnému dalšímu pojednání při širším výzkumu v této oblasti.

Autorka této práce se zaměřila na aktuální podobu zprostředkování náhradní rodinné péče v České republice. V úvodní části práce se zaměřila na ujasnění základních a nejvíce frekventovaných pojmů v institutu náhradní rodinné péče a také uvedení jednotlivých kroků při postupu vedoucím k osvojení dítěte či svěřením dítěte do pěstounské péče. Za podstatný cíl bylo kladeno prostudování novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí a ujasnění, jaké změny přináší, a co z toho vyplývá pro náhradní rodiče. Rozebráním jednotlivých změn měla autorka v úmyslu převedení právnických termínů do běžného českého jazyka a usnadnění tak veřejnosti orientovat se v bodech, které se jich mohou týkat.

Nejobsáhlejší část této práce byla věnována podrobnému popisu přípravného kurzu pořádaného odborníky z Rodinného centra Zdeňka Matějčka. Na základě osobní účasti na této části přípravy, mohla autorka uvést jednotlivá témata, která jsou na kurzu probírána, vyzkoušet si různé techniky určené k sebepoznání, vyslechnout si jednotlivé životní příběhy vedoucí právě k rozhodnutí stát se náhradním rodičem, seznámit se se základními praktikami první pomoci a v neposlední řadě pomocí dotazníkového šetření zjistit odezvu a názory účastníků kurzu na celý proces přípravy. Dalším zajímavým prvkem byl rozhovor s jednou z lektorek přípravného kurzu. Jde o odbornici, která má s přípravou žadatelů o náhradní rodinnou péči již několikaletou zkušenost. Nejen z rozhovoru s ní vyplývá, že každá skupina žadatelů, která do kurzu přijde je jiná, má jinou dynamiku, panuje v ní jiná atmosféra, a proto je vždy třeba k ní přistupovat individuálně. Proto má obsah kurzu flexibilní ráz. Avšak záměr je vždy

stejný, a sice umožnit žadatelům ujasnit si o jaké dítě jsou schopní pečovat a co nejlépe je připravit na příchod nového člena do jejich rodiny.

Výstupem této bakalářské práce a zároveň přínosem pro odborníky, kteří pracují s žadateli o náhradní rodinnou péči, by se mohly stát samotné reakce účastníků přípravného kurzu. Výsledky dotazníkového šetření mohou posloužit jako zpětná vazba pro lektorky příprav či přiblížení toho, co by se dalo na základě žádosti účastníků změnit či o co by byl zájem přípravy rozšířit. Elementárně může také obsah práce pomoci zájemcům o náhradní rodinnou péči zorientovat se v jednotlivých krocích nutných pro zprostředkování náhradní rodinné péče. Informace zjištěné z dotazníkového šetření mimo jiné jasně ukazují, že názory žadatelů, kteří si přípravou již prošli, se neshodují s negativním povědomím široké veřejnosti o průběhu odborné přípravy budoucích náhradních rodičů. Na otázku, zda by se do takového kurzu žadatelé zapojili i pokud by nebyl povinný, odpověděla většina, že ano. Kdežto v médiích je často toto nařízení o povinném absolvování kurzu kritizováno s přirovnáním k biologickému rodičovství, kde se stát o žádnou přípravu budoucích rodičů nestará. Vliv médií může být značně silný, avšak lidé, kteří se o tuto problematiku zajímají, mají možnost prostudovat si odbornou literaturu a vše prokonzultovat s některým z odborníků z oblasti náhradní rodinné péče a následně si na potřebnost odborných příprav budoucích náhradních rodičů vytvořit vlastní názor.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- ARCHEROVÁ, Caroline, 2001. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-578-4.
- BUBLEOVÁ, Věduna, 2010. *Otázky z oblasti pěstounské péče*. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček. ISBN 978-80-86396-55-2.
- BUBLEOVÁ, Věduna et al., 2007. *Pěstouni mají právo na služby*. Praha: Rozum a cit.
- BUBLEOVÁ, Věduna et al., 2002. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s.
- ČERNÁ, Ria a David SVOBODA, 2011. *Metodika přípravy k pěstounství*. Pardubice: Amalthea, o. s.
- GABRIEL, Zbyněk a Jiří DITRICH, 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-1788-3.
- HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- KLIMEŠ, Jeroným, 2009. *Budování identity dítěte*. 2. vyd. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit.
- KOLEKTIV AUTORŮ, 2010. *Průvodce dítěte v jeho měnícím se prostředí*. Praha: Občanské sdružení ŠAFRÁN dětem.
- KONEČNÁ, Hana a Lucie KOUBOVÁ, 2010. *Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s. ISBN 978-80-87455-00-5.
- KOVAŘÍK, Jiří et al., 1999. *Systémy přípravy pěstounů a osvojitelů*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- KOVAŘÍK, Jiří et al., 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-957-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. ISBN 80-852282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk et al., 1999. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk et al., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.

MATĚJČEK, Zdeněk, 2009. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1056-6.

PETRUSEK, Miroslav et al., 1996. *Velký sociologický slovník II*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-310-5.

ROHÁČEK, Marek et al., 2012. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s. ISBN 978-80-87455-12-8.

RYAN, Tony a Rodger WALKER, 2006. *Vytváření knihy života*. Praha: Natama.

SCHOOLEROVÁ, Jayne E., 2002. *Adopce vztah založený na slibu*. Praha: Návrat domů. ISBN 80-7255-066-7.

ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.

UHLÍŘOVÁ, Veronika, 2012. *Vztahový labyrint v náhradní rodině*. Praha: Občanské sdružení Rozum a cit.

VANČÁKOVÁ, Martina, 2011. *Dítě jiného etnika v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s. ISBN 978-80-87455-05-0.

VÁGNEROVÁ, Marie M., 2012. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s. ISBN 978-80-87455-14-2.

Seznam použitých internetových zdrojů

DC PAPERSEK, *O přípravách NRP*, [online]. © 2009 [cit. 2013-03-06].

DECKÁ, Jana, *Náhradní péče na Slovensku a její srovnání s Českou republikou s důrazem na náhradní rodinnou péči* [online]. Nadácia Rozum a cit [cit. 2013-03-06].

Dostupné z: <http://www.pestounskapece.cz/slovensko.php>

ČESKO, Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 147. ISSN 1211-1244.

Dostupný z: <http://www.mvcr.cz/clanek/sbirka-zakonu.aspx>

MACELA, Miloslav, 2012a. *Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., k 21. 12. 2012* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2013-02-28]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf

MACELA, Miloslav, 2012b. *Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., k 21. 12. 2012* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14228/Informace_2.pdf

NÁVRAT, občianske združenie, *O nás* [online]. © 2009 – 2013 [cit. 2013-03-06].

Dostupné z:

<http://www.navrat.sk/?lang=SK&cat=a5ec1d344ccb3dedec6354de61dafa01>

TOMEŠOVÁ, Irena, 2010. *Zmapování a porovnání vnitrostátního systému péstounské péče se systémy péstounské péče ve vybraných evropských zemích se zřetelem na: výběr, podmínky, přípravu a vzdělávání péstounských rodin, standard podpůrných služeb pro péstounské rodiny* [online]. Národní vzdělávací fond, o.p.s. [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13410/systemy_PP.pdf

VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára, 2009a. *Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára, 2009b. *Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo péstounskou péči* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2013-03-06]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7272/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-8.pdf

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Seznam grafů

Graf 1: Rozložení respondentů dle pohlaví.....	40
Graf 2: Rozložení respondentů dle věku.....	41
Graf 3: Rozložení respondentů dle dosaženého vzdělání.....	43
Graf 4: Rozložení respondentů dle vlastních dětí	44
Graf 5: Rozložení respondentů dle typu požadované NRP	45
Graf 6: Rozložení respondentů dle kritéria, zda naplnil kurz jejich očekávání .	46
Graf 7: Rozložení respondentů, kteří s kurzem nebyli spokojeni dle kritéria, na jakou oblast by se v kurzu více zaměřili.....	47
Graf 8: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by se kurzu zúčastnili i pokud by nebyl povinný	48
Graf 9: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by upřednostnili přípravu zvlášť pro pěstouny a osvojitele či společně	49
Graf 10: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by upřednostnili přípravu individuální či spíše skupinové	50
Graf 11: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by upřednostnili přípravu jednodenní či vícedenní.....	51
Graf 12: Rozložení respondentů dle kritéria, zda byl pro ně obsah kurzu srozumitelný	52
Graf 13: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by uvítali další vzdělávání i po přijetí dítěte do rodiny	53
Graf 14: Rozložení respondentů s vlastními dětmi dle kritéria, zda by měli zájem o podobný přípravný kurz i pro ně	54
Graf 15: Rozložení respondentů dle kritéria, zda jim kurz pomohl v rozhodnutí přijmout dítě do náhradní rodinné péče	55

Seznam tabulek

Tabulka 1: Rozložení respondentů dle pohlaví	40
Tabulka 2: Rozložení respondentů dle věku	41
Tabulka 3: Rozložení respondentů dle dosaženého vzdělání	42
Tabulka 4: Rozložení respondentů dle vlastních dětí.....	43
Tabulka 5: Rozložení respondentů dle typu požadované NRP	44

Tabulka 6: Rozložení respondentů dle kritéria, zda naplnil kurz jejich očekávání.....	45
Tabulka 7: Rozložení respondentů, kteří s kurzem nebyli spokojeni dle kritéria, na jakou oblast by se v kurzu více zaměřili	46
Tabulka 8: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by se kurzu zúčastnili i pokud by nebyl povinný	47
Tabulka 9: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by upřednostnili přípravu zvláště pro pěstouny a osvojitele či společně	48
Tabulka 10: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by upřednostnili přípravu individuální či spíše skupinové	49
Tabulka 11: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by upřednostnili přípravu jednodenní či vícedenní.....	50
Tabulka 12: Rozložení respondentů dle kritéria, zda byl pro ně obsah kurzu srozumitelný	51
Tabulka 13: Rozložení respondentů dle kritéria, zda by uvítali další vzdělávání i po přijetí dítěte do rodiny	52
Tabulka 14: Rozložení respondentů s vlastními dětmi dle kritéria, zda by měli zájem o podobný přípravný kurz i pro ně	53
Tabulka 15: Rozložení respondentů dle kritéria, zda jim kurz pomohl v rozhodnutí přijmout dítě do náhradní rodinné péče	54

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Desatero pro náhradní rodinnou péči	I
Příloha B - Dotazník	II

Příloha A – Desatero pro náhradní rodinnou péči

Desatero pro náhradní rodinnou péči

1. Tedy za prvé a znovu: nebojme se přijmout své „náhradní“ rodičovství za své!
2. Nebojme se o lásku dítěte! Vzájemný vztah se vytváří tím, jak spolu dennodenně žijeme.
3. Nebojme se pracovat na sobě samých! Svému dítěti můžeme porozumět jen do té míry, do níž jsme porozuměli sobě samým. A porozumění je prvním předpokladem účinné péče a pomoci, kterou naše dítě potřebuje. Nebojme se učit po celý život – a to i od našich dětí.
4. Zatajená pravda je v mezilidských vztazích nebezpečná. Nový svazek nemůže pojistit sebelepší zákon (natož pojišťovna), nýbrž pravda!
5. Dítě má o sobě vědět víc, než vědí ostatní. Nemělo by být zaskočeno nečekaným sdělením důležitých informací o svém původu a historii.
6. Nestačí sdělovat, je třeba sdílet! Nečekejme, až se dítě začne samo vyptávat, ale začněme při vhodné příležitosti vyprávět sami!
7. Dítě sice není z nás, není „naší krve“, ale je naše! Bezpodmínečné přijetí dítěte je nezbytnou podmínkou dobrého rodičovství.
8. S horším raději počítejme (ostatně to je dobré v celém našem životě), tím lepším se dejme překvapit. Výchova a rodičovská péče nejsou všemocné – nemějme přepjatá očekávání a nadměrné, dítěti nepřiměřené požadavky!
9. O vlastních, biologických rodičích říkejme dítěti jen to dobré! Vždy je možné ukázat jejich nemoc či nemohoucnost, nedostatek podpory a pomoci z okolí, nešťastnou shodu okolností. Nesuďme a neodsuzujme.
10. Neizolujme dítě v kruhu nejužší rodiny! Otevřené rodinné společenství je tou nejlepší školou života a mezilidských vztahů. A modely, které dítěti v tomto ohledu nabídneme, je budou provázet po celý jeho život.

Příloha B – Dotazník

Univerzita Jana Amose Komenského Praha Vzdělávací obor Andragogika

Dobrý den,

jsem studentkou závěrečného ročníku studia VŠ oboru Andragogika a jako téma své bakalářské práce jsem zvolila přípravné kurzy pro budoucí pěstouny a osvojitele. Ráda bych Vás proto požádala o vyplnění tohoto dotazníku. U každé z otázek jsem uvedla několik možností odpovědí, kde je prostor pro jakoukoli variantu nebo doplnit vlastní názor. Informace získané z vyplněných dotazníků budou použity pouze k účelům zpracování mé bakalářské práce. Dotazníky jsou anonymní a po vyhodnocení dat budou skartovány.

Děkuji za Váš čas a ochotu při vyplňování.

Markéta Ferbrová

pohlaví: žena muž

věk:

dosažené vzdělání:

vlastní děti: ano ne

žadatel o: adopci pěstounskou péči pěstounskou péči na přechodnou dobu

1. Naplnil přípravný kurz Vaše očekávání?

- a) splnil
 - b) nesplnil
 - c) vlastní odpověď
-

2. Pokud jste na předchozí otázku, zda přípravný kurz splnil Vaše očekávání, odpověděl/a ne, vyberte prosím jednu z následujících možností, případně vlastní názor. V kurzu jsem očekával/a více:

- a) právní problematiky
 - b) teoretických informací
 - c) praktických příkladů (kasuistiky/cvičení)
 - d) účast zkušeného pěstouna/adoptivního rodiče
 - e) vlastní odpověď
-

3. Pokud by přípravný kurz nebyl jednou z podmínek pro zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči, zúčastnil/a byste se ho i přesto dobrovolně?

- a) ano, myslím si, že je to užitečné
 - b) možná
 - c) ne, nemyslím, že je to potřebné
 - d) vlastní odpověď
-

4. Jakou formu přípravných kurzů byste preferoval/a (prosím zakroužkujte u každé dvojice jednu z uvedených možností):

- a) společnou (pro pěstouny i adoptivní rodiče)
- b) oddělenou
- a) individuální (jen žadatel s odborníky)
- b) skupinovou (spolu s ostatními žadateli)

- a) jednodenní
- b) vícedenní

5. Byl pro vás obsah kurzu srozumitelný?

- a) ano, výklad byl jasný a zřetelný
 - b) ano, ale ocenil/a bych uvedení praktického příkladu
 - c) ne zcela, některé výrazy byly moc odborné
 - d) vlastní odpověď
-
-

6. Uvítal/a byste možnost dalšího vzdělávání i po přijetí dítěte do rodiny?

- a) ano, myslím, že v tu dobu to bude nejvíce potřeba
 - b) ne, myslím, že to zvládnou sama/sám
 - c) vlastní odpověď
-
-

7. Pokud máte vlastní děti, měl/a byste zájem o podobné přípravné kurzy pro ně?

- a) ano, myslím, že je dobré, aby si ujasnily, co to pro ně znamená
 - b) ne, není potřeba je o tom nějak víc informovat
 - c) vlastní odpověď
-
-

8. Pomohl Vám kurz utvrdit se ve Vašem rozhodnutí nebo naopak změnil Váš pohled na věc?

- a) nyní jsem o svém rozhodnutí přesvědčen/a
 - b) kurz mi vyjasnil mnoho otázek, ale stále nejsem rozhodnut/a
 - c) po přípravném kurzu se cítím víc nejistě
 - d) vlastní odpověď
-
-

9. V čem byl pro vás kurz nejprínosnější?

10. Co byste v kurzu změnil/a nebo o co byste ho doporučoval/a ho rozšířit?

Děkuji za spolupráci.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Markéta Ferbrová

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: prezenční studium

Název práce: Odborná příprava žadatelů o pěstounskou péči či osvojení

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 67

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 24

Počet internetových zdrojů: 9

Vedoucí práce: Mgr. Martina Karkošová